

دنجات او کامیابی لپاره دعلم او فلسفې له پلوه !

Ketabton.com

دوکتور محمد سعید « سعید افغاني »

مهتم : امين الدين سعیدی « سعید افغاني »
دوهم چاپ

د حق د لارې کلتوري مرکز

جرمني - د ۱۳۹۵ هجري شمسي کال د حمل - وري میاشت

۲۰۱۷ زیږدیز کال د اپریل میاشت (©)

بسم الله الرحمن الرحيم

سريزه

الحمد لله وكفى و الصلوة والسلام على عباده الذين اصطفى اما بعد:
گرانو وروڼو ،خويندو او عزيزانو زه محمد سعيد « سعيد افغاني » د مولنا عبد المجيد « صافي »
خوي دافغانستان د مشرقي د لغمان د عمرزايو په علاقه كي د خير آباد په كلي كښي خيږيدلي
اوسيدونكي يم.

زه پدي پوهيږم چه تاسو په ما ډير حقوق لري او خپل مسئوليت تريوي اندازي پيژنم.
زه مقريم ما په خپل حيات كښي داسي يوڅه خدمت ونه كړاي شو چه هغه د ستاسو د حقوقو د
اداء په حساب كي متناسب وشمېرل شي.

هو: زه مقريم چه قاصر يم مگر په دي فكر كښي اوس دي پړاو او مرحلي ته رسيدلای يم چه
قلم را اخلم د حكمت، اخلاقو او علومود تاريخ د موثوقو كتابو مطالعي څخه وروسته د فكر او
تعقل ځېني څه ليكم او په ضمن كښي يو څه خپلي تجربې او معلومات او ارزوني هم پري
زياتوم اودرسره شريكوم.

زه پدي كتاب كښي غواړم چه د روحي او نفسي مهمو امراضو علاج او اجتماعي ليارښوني
راټولي كړم. د دي امراضو علل او مناشي پيدا او بيا د هغی په مناسبت د مرض معالجه وښيم
مقصد مي په كښي همغه دي چه گوندي كه يو څه په خدمت كښي حساب شي. كه څه هم په هر
شي كښي ښه نيت د ثواب موجب گرځي، او د نيت برابرول گران كار دي ليكن زه د قادر او
مقتدر ذات ځېني ددي التماس كوم چه د كتاب د ښه والي په اثر زما په نيت كښي څه غل او
غش كه وي په خپل فضل او كرم ئي سره د نورو ټولو گناهونو عفوہ كړي.

هيله لرم چه د دي كتاب په واسطی د ټول بشر او علی الخصوص افغانستان ته زيات خيرونه
ورسوي او د ملت په كټه ئي تمام كړي.

زه پدي وسيله دالله پاک ځېني داهم غواړم او استدعا لرم چه قول مو دعمل سره برابر ،
پوهان مود نا پوهان مربي اونا پوهانو مود پوهانو مطيع او فرمان قبلونكي وگرځوي. او په ښه
كار او عمل مود دنيا او د آخرت دسعادت لو يو مراتبو ته ورسوي.

آمين يارب العلمين

الهي: ته مو په دغه خير كار كي كامياب اوموافق او زموږ د ژوند
روانه قافله پوره تر مطلبه ورسوي.

دكتور محمد سعيد « سعيد افغاني »

د بشر سعادت په څه کې دی؟

گران لوستونکي به د دې پوښتنې د ځواب د پاره هریو ځانله څه په خیال کېښي لري. هو: د پوهانو فکر یو وخت داسې مرتبې ته رسیږي چې واره واره شیانو ته اهمیت نه ورکوي او په تدریجي صورت سره د کور ځېنې کلي ته اود کلي ځېنې قرني ته اود قرني ځېنې علاقې ته او د علاقې ځېنې سمت ته اود سمت ځېنې مملکت او وطن ته اود وطن ځېنې نړۍ او دنیا ته د فکر وړانګې او پلوشي خپروي او د دنیا اصلاح، اتحاد، ترقی او آرامي د نظر لاندې راولي. دارنگه افکار د هغو اشخاصو په نصیب کیږي کوم چې د دوی اصلاحي سیر او حرکت ځېنې د ښې تربیې په مرسته مخ په انسانیت روان وي.

په یاد لرئ کوم هغه وطن، ټولنه او جامعه چې هلته پوهان خپل مسئولیت پېژني په داسې ټولنه، جامعه او وطن کېښي خلک ډیر د روښانه احساساتو خاوندان وي، دعمل او عامل اساس او بنیاد ئې او د حیات او ژوند ثانی او دقیقې ئې ټول داصلاحي افکارو او د بشر د سعادت د تارونو ځېنې پوده او تنسته سازوي.

شک نه شته چې که نن په دنیا کې له یوې خوا سخت زور او ظلم د سیاست په طلسمي پرده کېښي رنګا رنګ چلونه او چا نسونه روان دي لیکن له بلې خوا آه او فریادونه شته او د بشر د حقوقو او د آزادی، آرامۍ او سعادت د پاره ئې خبرې اترې اوریدل کیږي.

که څه هم په زړونو کېښي به هر څه وي او افکار به د حرص به مرض علیل وي، لیکن حقیقت دا دی چې ځېنې خلک د بشر د سعادت آوازونه هم پورته کوي او داهم ده چې په دې آوازونو کېښي د دنیا مصلح سیاسيون تبصرې کوي او په تبصرو سره پوشیده او مرموزه اسرار او اعراض کشفوي او وائي چې په دا خبرې کېښي دا مقصد دی او په دا کېښي دا. باید ووايم چې نن په دنیا کېښي له یوې خوا سخت روجي امراض او اجتماعي مفاسد لیدل کیږي او له بلې خوا د پوهانو هلې او ځلې قابل ترحم معلومیږي.

بیا هم نا امیدی په کار نده او دومره باید مایوسه نشو چې د بشر د سعادت د پاره به هیڅ نګړو او دا ځکه چې قدرت د هر انسان به خټه او سرشت کېښي متضادي قواوې تخلیق کړې دي.

هو! بخل، حسد، حرص، کینه، ظلم، تعدي، غدر، خیانت او داسې نور علمي، اخلاقي، اجتماعي، ادبي، او سیاسي مفاسد او خطاوې که د حضرت انسان ځېنې ترشح او بروز کوي، لکن رښتیا خبره داده چې په همدا انسان کېښي دا ځواک، قوت، طاقت او صفت هم شته چې د عاجزانو سره مرسته کوي او دخپل لاس کټه او حاصل د خلکو په رفاه او آسایش کېښي مصرفوي او د خلکو د خطاوو ځېنې عفو لري او دغوي ځېنې وروسته بیا په صاف زړه محبت او خدمت کوي.

همدا انسان دی چې د انسان د پاره ئې علمي، اخلاقي، اجتماعي، ادبي او سیاسي لیاري او پانګې پیدا کړي او د تمدن او د اجتماع په برکت ئې انسان د وحشت او بربریت ځېنې خلاص او په علمي، فني، زراعتي او اقتصادي چارو سره ئې د حیات په مستریحو مراحلو او مراتبو پوه او خبر کړو.

مقصد دا چې که څه هم په انسان کېښي منفي قواوې شته او دا منفي قواوې کله شدت او غلیان

لري او د دنيا هوا تاریکوي، لیکن د انسان سره لکه چه مخکې مو وویلې، دا قوت او طاقت هم شته چه د مثبتو قواو په برکت د حیات فضاء صافوي او د بشر د سعادت د پاره خدمت کوي.

زما په عقیده چې دبشر حقيقي سعادت به هلته حاصل شي چې مادیت او روحانیت تعادلي رنگ قبول کړي.

ځکه دا فکر غلطه دی چې دنیا یوازي د مادیت په اساس قائمه ده او هرڅه به په همدې کښې دي چه مادي شيان لور شي. همدا رنگه دا هم صحیح نه ده چه په د نیا کښې به یوازي روحانیت د حیات اساس وي نه بلکه باید دا دواړه په تعادل سره صورت او اساس پیدا کړي.

نو پدې اساس د دنیا پوهان دې د مادیت او روحانیت د تعادل د پاره خدمت وکړي او د روحي او نفسي مهمو امراضو دې په ښه شان سره علاج او اجتماعي ليارښوونې وکړي.

د قهر او غضب علاج:

څنکه چه لیدل کیږي د دنیا اکثرې بې نظمۍ د قهر او غصې اثرات دي. نو ځکه د هرڅه نه اول د قهر او غصې اساسي چاره په کار ده.

قهر او غضب یو داسې نفساني کیفیت او مرض دی چه په داسې وقت کښې روح او د بدن حیواني قواوې له دننه وجود ځښي بیرون خوا ته دوتلو حرکت او فعالیت او جدیت کوي او د دې رنځ او مرض سبب او علت د هغه انتقام اخستلو حس دي چه په مغز و کښې د کومې موجبې له اثره پیدا شوای دی او کله چه دا قسم حرکت او فعالیت زیات قوت او شدت مونده کړي نو پداسې وخت کښې دماغ او عصاب چه د نفساني روح د تک او راتک ځای دی دیو تاریک او مظلم دود ځښي پک شي او د دغه دود دتاریکۍ له امله د عقل نور په پرده کښې واقع شي ترڅو د فعالیت او ليارښوونې ځښي ولویري. باید ووايو چه د غضب د آخري مرحلې علاج مشکل ښکاري ځکه که هر څومره نصیحت او منت وشي هغو مړه د غضب اور په اشتعال او لمبو راځي مگر دومره کیدلای شي که غضب ناک سړی په دا وخت کښې خپلې وضعی ته تغیر ورکړي یعنی ناستې ځښي ولارې ته او د ولارې ځښي ناستې خواته انتقال وکړي نو د غضب شدت اوتیزی به یی څه لږشي.

وايي:

که دغضب په وخت کښې سړی یخي اوبه وسکي او یا ویده شي غضب به ئي تخفیف پیدا کړي.

دا باید په یادولو چه مزاجونه د غضب په وخت کښې په څلور ډوله دي.

- 1- ځینی مزاجونه کبریتی صفت لري چه د لږ څه واقعي په اثر اور اخلي.
 - 2- ځښې بیا د وچ لرگیو په شاني په اشتعال کښې د کبریت ځښې بطي وي.
 - 3- ځښې د غوریو غوندې چه اول اور نه اخلي او که اخلي نو بیا لمبي وهي.
 - 4- ځښې خلک بیا په ډیرې سختۍ قار کیږي او چه په قار شي نوبیا بالکل انفلاق کوي.
- همدا وجه ده چه د غضب د څلورم قسم ځښې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم خلک ویرولي

دي. فرمايي « **اياکم و غضب الحليم** » دحليم سړي د قهر ځېني وويريږي. په حديث شريف کښي راغلي چه بنی آدمان په غضب کښي څلور طبقې دي.

- 1- ځغرده په قاريږي او ځغرده د قهر ځېني کرځي.
 - 2- وروسته په قاريږي او ځغرده منحرف کيږي.
 - 3- وروسته په قاريږي او وروسته د قهر ځېني اوږي.
 - 4- ځغرده په قاريږي او ډير وروسته د قار ځېني خلاصيږي.
- بهتر خلک هغه کسان دي چه د دوهم قسم ځېني وي او بد ترين د خلکو هغه خلک دي چه د آخر قسم ځېني وي.

امام غزالي رحمت الله عليه فرمايي:

د دی له امله چه غضب داعتدال دد ځېني سړی باسي نوځکه د قدرت خاوند ته په کار ده چه غضب په وخت کي دي په چا د عقوبت او امر نه صادروي. او داځکه نه چه د غضب په اثر د عدالت د اندازی ځېني تجاوز وکړي همدواوجه وه چه اميرالمؤمنين حضرت عمر بن خطاب (رض) يو ورځی يو مست په مسکراتو نيشه سړی وليد. وې غوښتل چه په درو ئي ووهي مگر هغه چه دا وضعيت حس کړو نو په کنځلو ئي پيل وکړه همغه وه چه حضرت عمر فاروق (رض) ورته سزا ورنه کړه. وې ويلې زه ده په قهر او غضب راوستلم نو که په درو ئي ووهم، احتمال لري چه د قهر او غضب له امله به ئي ووهم، نه د خدای لپاره.

يو ورځ کوم مجرم سړي د حضرت عمر بن عبدالعزيز رحمت الله عليه په حضور د **بي** ادبي په قواره خبرې وکړې. عمر بن عبدالعزيز وويلي که په قهر کړای دي نه وای، نو په عقاب کړای به مي وي.

اوس به رايشو ديته چه غضب او قهر د اسبابو او عللو له مخو تحليل کړو ترڅو د هر سبب په مناسبت علاج و اصلاحات وشي.

څنکه چه ليدل کيږي د غضب اسباب لس دي:

- (۱) خپل ځان ليدل
 - (۲) فخر کول
 - (۳) په خبرو کښي تيزي
 - (۴) په خبره کښي ټينگيدل او مخالفت
 - (۵) ټوکي
 - (۶) تکبر
 - (۷) استهزاء او پر بل خندل
 - (۸) غدر او خيانت
 - (۹) دانتيقام په صورت کښي ظلم کول
 - (۱۰) بنو شيا نو پسي افراطي هڅه.
- او کوم هغه عواقب چه د غضب څخه وروسته پيدا کيږي اوه دي.
- (1) پښېماني

(۲) د انتقام او بدلي اخستلو ځېني ويره چه يا به ئي په دنيا اخلي او يا به ئي په آخرت كېني

(۳) د دوستانو دېمني

(۴) د ارادلو استهزاء

(۵) د دېمنانو خوبني

(۶) د قهر ځيني وروسته د مزاج تغير

(۷) د غضب په حالت كېني درد او تكليف

حقيقت دا دی چه غضب د يو ساعت ليونتوب دی.

حکماء وائي د غضب ناکو خلکو مزاج د اعتدال ځني زيات حرارت خوا ته مایل وي او که دا قسم مزاج دوام وکړي نو يو قسم جنون ترې پېښېږي چه هغه ته د اطباء و په اصطلاح كېني **سبعي** (د درنده گانو) جنون وائي.

حضرت علي کرم الله وجهه فرمائي تيزي (يعنې غضب) د جنون له اقسامو ځېني ده که غضب ناکه سړی پښیمانه نه شي حتماً به دا جنون محکم شوای وي او د زيات غضب په اثر داسې هم کيږي چه کله روح د انقباض په اثر باندې سخت حرکت کوي او پدې اثر احتمال لري زړه چه د حیواني روح منبع دی خالي پاتي شي او کوم هغه روح چه زړه ځېني اعضاو ته رسيږي او په هغه سره د انسان نورم راځي، قطع کيږي او داسې هم کله کيږي چه د غضب د حرارت به اثر د روح جوهر سوزي او يو ناڅاپه سړی مري. او کله داسې هم کيږي چه کوم هغه اخلاطه چه د بدن د قوام د پاره زيات ضرورت لري وسوزي او رديه امراض ترينه پیداشی او دوخت په تیریدو د هلاکت موجب گرځي. باید ومانو چه د غضب مرض سخت مرض دی نو ځکه کله چه حضرت ابو هريره رضی الله تعالی عنه د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ځېني د نصیحت غوښتنه وکړه: رسول صلی الله علیه وسلم په درې واری وویل چه د غضب ځېني ځان وساتي. د صحابه وځېني يو د حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم حضور ته راغی، پوښتنه ئي وکړه چه دين څه شی دی:

رسول صلی الله علیه وسلم ورته په ځواب كېني و فرمايل چه دين ښه خوی دی. دا سړي بيا د رسول الله صلی الله علیه وسلم ښي خواته راغی او همدا پوښتنه ئي وکړه. حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ورته همدا ځواب وويلې. په بل کړت دی د رسول صلی الله علیه وسلم د چپ پلوه راغی او همدا پوښتنه وکړه او همدا جواب ئي واورید.

په څلورم کړته د رسول صلی الله علیه وسلم د وروسته ځېني راغی او پوښتنه ئي وکړه چه دين څه شی دی؟ رسول صلی الله علیه وسلم مخ وړ واړولو او وې ويلې نه پوهيږي؟ دين دا دی چه په غضب او قهر نه شي.

په قرآن پاک كېني راغلي: **« وَالكَاضِمِينَ الْغَيْظِ الْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ »** د خلکونه غضب علاج لکه د نورو امراضو په شانې د اسبابو په دفع کولو او محوه کولو راځي نوځکه دا دی چه مونږ لاندې ډول د مخکینيو لسو اسبابو په قلع او قمع كېني په ښکاره او واضح ډول بيان ته ادامه ورکوو.

۱ - که غضب د خپل ځان د لیدلو ځنې وي یعنې دا چه سرپټه خپل ځان مجمع د فضائلو ښکاره شي او د نور چا اوصاف او محامد ئې « نیک خصلتونه » هیڅ په نظر ورنه شي نو علامه به ئې دا وي چه دا رنگ خلک په خپل ځان په ماحول کښې مستغرق وي او چه لږ څوک د ده رضا ځېنې تخلف وکړي په قهر او غضب کیږي به. ددا ډول او قسم روحي مرض د پاره پوهانو په دا ډول علاج ښودلای دی. دا رنگه خلک دې لطفاً زغرده خپلو معائبو او نواقصو ته ځیرشي او لږ دا په فکر کښې راولي چې هیڅوک د نواقصو ځنې خالي نه دي او انسان د نقصان ځېنې مخلص نه لري. او همیش دې دا په فکر کښې راولي چه حکیم حقیقي یو زړه د موجودا تو ځېنې بي د کومې فائدي نه دي پیدا کړي او دا هر موجود چه مونږ ئې گورود حکمت له امله پیدا شوي نو په دا وخت کښې به سړي ته دا په فکر کښې ورشي چه په هر موجود کښې یو کمال او حکمت شته دی چه په نورو کښې به شاید نوی. اویا به په نورو په پوره کیږي. هو د عالم په نظام کښې هر موجود د موجوداتو دخل لري.

۲ - که غضب او قهر د فخر کولو ځېنې پیدا شوي وي یعنې دا چې سړی په خپل ځان باندې فخر کوی او ددې فخر سره چه څوک مصادم وکښي نود غضب مواد ئې په جوش راشي په داسې وخت باید د ارنگه فکر وکړای شي چه پر دنیا فخر کول خو یا د مال او یا دجمال او یاد نسب او یا د جاه له امله وي او په داسې شیانو باندې فخر کول دعاقل او پوه سړي او انسان کار ندی ځکه چه مال نن شته او سبا نشته او هرڅوک ئې لري. جمال او ښایست خوهم باقی او دايم ندی بلکه د مزاج په بد لیدو او د مرض په عارض سره ډیر ښایسته رنگونه تور کودی گرځي نسبت هم د فخر کولو لایق ندی ځکه:

هغه ناوی چه په ځان ښایسته نوي

څه په کار لري ښایست د مور او نیا

او که یو څوک داسې جناب ته چه یواځې په پلار او نیکه نازیږي ووائې: آشنا دا صفت خو د ستا صفت ندی دا خودې دپلار او نیکه صفت دی، نه پوهیږم به په جواب کښې څه ووائې او که فرضاً پلار او نیکه ئې حاضر شي او ووائې چه دا ځما صفت دی ستا صفت ندی، نو ځوی به څه وکړي؟ او کیږي چې د ده د پلار او نیکه همځولي دده د پلار او نیکه ځېنې هم په ښه اوصافو کښې زیات وي نو عاقل او پوه سړی ته هیڅ دا نه ښایي چه د بل چا په صفت ونازیږي بلکه که څوک واقعاً د فخر دعوه لري نو خپل ځان دې ښه کړي ځکه خپل لږ صفت د پلار او نیکه د ډیر صفت نه زیات قیمت لري. یو عربي شاعر وایي:

انا افتخرتُ باباءِ معنوا سلفاً + قلنا صدقت ولكن بئسما ولد وا

که ته په هغه پلرونو چه مخکې تیرشوي فخر کوي نو مونږ وایو چه رښتیا د ستا پلرونه ښه خلک وو لکن نا اهله یې ځیر ولي دي.

حضرت رسول صلی الله علیه وسلم فرمایي « لاتأتونی بانسابکم و أتونی اعمالکم » ماته

په انسايو خپلو مه راځي بلکه په اعمالو خپلو سره رايشي. يعني زما په نزد د انسايو قيمت نشته بلکه د اعمالو قيمت دي حضرت علي کرم الله وجهه په يو قطعه شعر سره فرمايي:

انا ابن نفسي وكنيتي ادبي + من عجم كنت او من العرب
آن الفتى من يقول ها اناذ + ليس الفتى من يقول كان ابى

وايي زه ځوى د خپل ځان يم او كنيه زما ادب دي. فرق نه كوي كه د عربو ځېنى يم او كه عجمو او دا ځكه چه سړى هغه دي چه ووايي زه داسې او داسې يم. هو هغه سړى كامل ندى چه وايي پلار مې داسې او داسې.

حكايت دى چه د يونان كوم يو رئيس په يو غلام باندې فخر كولو غلام ورته وويلي چه كه دا فخر دي ددې بنو كاليو د اغستلو له امله وي نو دا صفت خو د كاليو دى د ستا نه دى. او كه په دا د سورلى چالاكو شيانو باندې فخر كوي دا صفت خو هم د ستا نشو او كه په خپلو پلرو باندې نازيږي نو د صفت وړخو دي پلرونه شول نه ته. يعني په خپله كوم صفت نلري او په تاكي دا ټول صفتونه د بل چا دي او كه پلرونه دى خپل صفتونه در نه واخلي په تا كى به څه پاتى شي؟

داوه د هغه چا علاج چه دفخر كولو په مرض مبتلا وي . او كه سره د دى دكوم سړى په خپل ځان باندې

د فخر كولو عادت ځنى زړه نه صبريږي نو دا دى هم واورى:
 (كس نه گويد كه دوع من ترش است) هو .

مشك آن است كه خود ببويد + نه آنكه عطار گويد.

3- په خبرو كې تيزي لرل يعني دا چه سړى په خبرو كېني د مقابل او مخاطب د حقوقو مراعات نه ساتي او چه د مخاطب له خوا نه په نه منلو سره مخامخ شي نو د قهر او غضب تيل يي اور اخلي.

4- په خبرو كېني ټينگيدل يعني دا چه سړى په هره خبر كېني د لا نسلم په غونډۍ ناست وي او لكه د ژري غونډې به حق او ناحق نېستى وي او چه څوك يي ښه استقبال ونكړي نو يو وار په غصه او عصبانيت پيل وكړي. ددې دواړو اسبابو علاج دادى چه سړى دي بايد په دا پوه شي چه دا ټول صفت او عادت د محبت او الفت سلسله قطع كولاى شي او قطع كوي او د وحدت او اتفاق انحلال راوړي دا دواړه خصلته د انتظام د عالم د پاره مضر دي او زيات مفاسد لري.

سړى د هر چاپه انظارو كې مستبد او سر زورى معرفي كوي او هيڅ كله به په خپل مطلب نه بريالى كيږي. سړى بايد فكر وكړي چې خبرې او جنك سره فرق لري او په خبرو كې مطابقت د مقتضى د حال سره ضروري ده. دغه خبره د پوهانو په نزد زيات قيمت لري. هو خبره دا نده چې هر څه به سړى وايي خواه ومنل شوه او كه نه هو هرڅه ځانته لياره لري او هر څه دپاره صورت په كاردى دا بده نده چې سړى په خبرو كې كله بل ته ځان تسليم كړي بلکه دا بده ده چې د خبرو ځني خواشنى پيدا شي او بد تاثير وكړي.

5 - ټوقې كول يعنې دا چې سړی په ټوقو او تقالو کې د حد ځنې تجاوز وکړي او د ادب مراعات او روا او ناروا لحاظ ونه ساتي.

دا قسم ټوقې بدې دي هو ټوقې چې په کې ناروا او تجاوز د اندازې ځنې نوې بدې ندي. لیکن داسې ټوقې چې سړی به په هیڅ شي بند او وازنوی بد عواقب لری ډیر کرته داسې پېښه شوې چې اول ټوقه وي بیا پټاڅه شي او یو تر بله سره لاسونه واچوي او دښمني ترې جوړې شي زه په دا کی زیات تجربه لرم او ډیر داسې وقایع مې لیدلي چې دبیځایه ټوقو په اثر د مرگ او خون خونی صحنه جوړه شوی ده او لا ترننه پورې یې روغه نده موندلې. ښه دا نو ولې او په څه نو باید دا لازمه ده چې سړی څه د خولې ځنې کاري د عقل او فکر په سندان یې داسې وټکوي چې غل او غش هیڅ په کې پاتې نه شي هو زړه ته هر څه راځي او په فکر هرڅه تیريږي لکن هر څه د ویلو نه وي او نه هر څه د خوښی وړکړي. ټوقه خو سړی د دی د پاره کوي چې خپله او بل پرې خوښ شي نه دا چې دی او بل پرې خفه او ملول شي. که د سړي په ټوقو کې غرض دا وي چې خپله خوله وینجه کړي. نو د ټوقو د پاره حاجت نشته زما ورته اجازه ده چې همیش دې خوله وینجه ونیسي.

او که ټوقو کې مقصد دا وي چې دبل اوځان خسته توب او خفکان پرې لري کړي نوباید د بل دحقوقو مراعات او لحاظ په خاطر کې ولري داسې څه د عقل او فکر په قوت او لطافت سره ووايي چې د درد دواء او خسته توب یې په خوښی بدل شي.

ټوقې او مسخري فرق لري لکن ځینې خلک د ټوقو په دعوا د ټوقو ځنې مسخري جوړوي او په مجلس کې ځېنې خلک د مجلس د اشتراک ځېنې پېښمانه کړي او دپته ئې اماده کړي که د طاقت او حوصلې ځنې پوره شي نو بالمثل جواب ووايي او یا لږايي ترینه جوړه کړي او د خوند په شخوند بدل کاندې او یو دماتم اجتماع ترینه پیدا شي.

6 - تکبر یعنې دا چې سړی په خوله ددې دعواء کوي چې زه د بل ځنې زیات یم که څه هم په زړه کې ددې معتقد وی او که نه په ما بین د تکبر او ځان لیدلو کې (غضب) چې په اوله ماده کې تیر شو فرق دادی چې په غضب کې سړی په دې عقیدې وی چه زه د بل ځنې زیات یم او په تکبر کې دعوا وي که څه هم په زړه کې ددی عقیده ونه لري چې د بل ځنې زیات یم د تکبر د دعواء مدعیان هرڅه غواړی چی د دوی په خوښه وشي نو چی یی طبیعت مراعات یی ونه شی بیا نو په غضب او قهر لاس پوری کړی. اولاً ځان هم ملامت نه حسابوي او بل که څه هم معصوم وی ملامت کښي او دی ته فکر نکوی چی شیطان کبر وکړو چی په لعنت شو.

هو کبر د الله جل جلاله او د غني ذات صفت دی او بنده چې سراسر محتاج او حیران او فقیر لاس په دوعا او تمنا دی ورته نه ښايي چې تکبر وکړي او ځان د بل ورور او عزیز ځنې لوړ وکښي او د شیطان په صفت موصوف شي. په حدیث قدسی کې راغلي:

عن أبي هريرة قال: قال رسول الله - صلى الله عليه وسلم: «**الكبرياء ردائي ، والعظمة إزاري ، فمن نازعني واحداً منهما قذفته في النار**» (الحديث أصله في صحيح مسلم وأخرجه الإمام أحمد وأبو داود وابن ماجة وابن حبان في صحيحه وغيرهم صحيحه الألباني .

الله پاک فرمايي:

کبر يعني غنا او بي پروايي زما خادر دی او عظمت زما پرتوک يعني تاثير لاندې دي څوک چې زما سره دا دواړه صفتو کې مقابله وکړي خپل اورته به ئې داخل کړم. توبه نعوذبالله، الله پاک دې سړي ته ددې دواړه صفتو ځنې نجات ورکړي. په حديث شريف کې راغلي چې متکبر خلک به په ورځ د قيامت کې په صورت د وړو او ضعيفو ميرتنو جمع کيږي.

7- استهزاء او په بل خندل يعني دا چې سړيته د بل عزت په ذليله سترگه ښکاره شي او په مجلس کې د هغه په حضور او يا بالغياپ مسخري ور پورې کوي. دا صفت اکثره د هغه خلکو وظيفه ده چې خلک پرې خندوي او دا کار يو نوعه کمال خپل گڼي او هميش په دا وسيله سره غواړي چې د خلکو توجه ځانته جلب کړي چې د مقتدرو او دېدایانو الطاف او پيرځوینه پرې وشي.

دا رنگه رذيل خوی له یوی خوا د بل خفکان موجب گرځي او له بلې خوا که مقابل ورته جواب ورکړي د ده دغضب او قهر عامل گرځي.

دا رنگ خلک بايد فکر وکړي چې داسې اخلاق د انسان صفت او کمال نه گرځي. سړی بايد چې په کمال او علم او فضل سره د خلکو په زړه کې ځان ځای کړي نه په مسخرو او استهزاء سره او په علم او فضل او کمال او کار سره خپل رزق او روزی حاصله کړي نه په دا قبيح صفت سره.

په حديث شريف کې راغلي چې په ورځ د قيامت کې به استهزاء کونکي دروازي د جنت ته وغوښتل شي کله چې دوی هلته ورمندې کړي. دروازي به پرې وتړل شي، بيا به د بلې دروازي له خوا ځنې وغوښتل شي، بيا چې هلته ورمندې کړي، هغه به هم پرې وتړل شي په همدا قسم سره به په دوی په صورت د استهزاء عذاب نازلېږي.

8 - غدر او خیانت يعني دا چې سړی د خلکو سره دغدر او چل او چانس ژوند کوي او په عهد او وعدي ولاړ نه وي غدر او خیانت که په هرڅه کې وي مذموم او قبيح صفت دی. او په نزد د هيڅ عاقل ښه نه ښکاري. حضرت رسول اکرم صلی الله وسلم غدر او خیانت د

منافقينو د اوصافو ځنې گڼلې:

فرمايي چې په ورځ د قيامت کې به غدر کونکي د پاره یو مخصوص بيرغ وي چې ددې موقف خلک به ددې بيرغ په اثر ځان او غادر پيژني.

9- ظلم کول د انتقام په صورت:

انتقام په درې قسمه دی:

يو هغه دی چې څوک د چا څوک مرکري او ورته د هغه دی په مقابل د جنایت کې مرکري، دی قسم ته قصاص وايی. دوهم انتقام هغه دی چې يو سړی کومه بې ادبي وکړي او هغه بل سړی د بې ادبي په اثر دی مرکري. ديتۀ ظلم کول د انتقام په صورت کې وايي دا رنگ وضعيت چې سړی د حد ځنې تجاوز وکړي بد دی.

د غضب او قهر سبب گرځي. سړی بايد اول دخلکو دگناهونو ځنې عفو وکړي او په دا وسيله د لویو اشخاصو په حساب کې ځان راولي.

حضرت رسول صلی الله علیه وسلم فرمایي. « وَأَحْسَنُ إِلَىٰ مَنْ أَسَاءَ إِلَيْكَ » نیکي کوی د هغو اشخاصو سره چې دستاسو سره بدې کوي.

بدي را بدي سهل باشد جزاء + اگر مردی احسن الی من اساء

په انتقام کې باید سړی ډیر دقت وکړي نه چې کوم بې گناه سړی دل نشی او که بیاورته ښه معلومه شوه هلته بالمثل انتقام جائز لکن عفو اولی ده په عفو سره دښمن دوست کرځي او که مقابل عاقل وي دغفوي وضعیت ورته د انتقام نه سخت تماميږي.

لکه چې یو عاقل سړي ويلي « رحم الاعداء اشد من جفوه الا احباء » رحم او عفو د دښمنانو ته سخته تماميږي د جفاء د دوستانو ځنې.

10- رغبت په طلب دنفائیسو مالونه کې دا چې د سړی محبوب او مطلوب همیش همدا وي چې کوم ښه شی او نادر مال چې چیرته وي ځما دې وي او که لري ئې نو محبت د هغه ئې ذره ځنې چارپیروي. دا قسم صفت هم بد دی ځکه که چیرې داسې خلکو ته مطلوب لاس ته نه ورځي او یا یې له لاسه ځنې ځي نو په غضب او قهر وی او چټي په چټي به خفه وي په صورت دوجود کې به د ساتنې په غم وي او په نه والی که به طلب او کشش په درد مبتلا وي. نو ځکه سړی باید چه هیڅ شي باندې زړه ونه تړي او نه هیڅ شی سوا د دین او ایمان او انسانیت او خدمت عامه ځنې د زړه د تړلو وړ وگڼي. حکایت دی چې کوم پاچا ته چا کومه بلوري قبه چې ډیر زیاته صفا وه او مهندسانو په کې د فن د اصولو سره سم ټول کمال ظاهر کړي وو. د تحفي په قسم را وړه دا قبه د پا چا ډیره خوښه شوه او زړه یې پرې ورکړه همیش به یې ددې په لیدلو خوښي کوله او په خپلو مخصوصه خزانه کې ئې ساتلي وه. تقدیر دا وکړه چې قبه تلف شوه او دعدم په میدان کې محوه، پاچا د دې واقعي د پېښیدو ځنې سخت په غم شو او همیش په فکر او سودا مبتلا شو که څه هم اراکینو د دولت به ښه نفیس جواهر اولعلونه د ده په حضور کې راوړل لکن دده به پرې تسلي نه راتله او دقبي په یاد او غم کې اخر مجنون او لیونی شو او د مملکت انتظام او هستی او موجودیت ئې له لاسه لاړو داؤ د زړه ور کولو حال او په نفیسو شیانو باندې زړه بایلل چې نتیجه او اخردا شو. نو سړی باید چې په هر کار کې د اعتدال ځنې کار واخلي او په معتدل له ليار روان شی هرچا که داعتدال په لباس ځان ملبس کړو او داعتدال ځنې ئې کارواخیست، صبر او حوصله او استقامت یې دلأس ځنې ورنکړه نو د غضب د مسمومو زهر ځنې به نجات مونده کړي. دا چې ځنې خلک وایي چې شدت او غضب د رجولیت او انسانیت بنسټ دی. دا هلته چه کوم شرعي او افتخاري سعادت که شدت او غضب ونکړي، محوه کيږي او بې دغضب او شدت ځنې په بلی لياره د مقصد حصول متصور نوي. نو هلته حق دا دی که په غضب سره کار کیدلو ښه دی. حضرت رسول صلی الله علیه وسلم فرمایي:

دحلم، تحمل او حوصلې په صفت موصوف وو. په مقابل د شددو کښي به ئې حوصله او استقامت کولو ترڅو د کفارو له خوا په جنگ سره مجبور شوی ندی جنگ ئې ندی خوښ

کړی. فرمائیل به یې چې زړه ورتترین او شجاع ترین دشجاعانو هغه شخص دی چې په حال د غضب کې د خپل نفس مالک وي.

رسول صلی الله علیه وسلم د یوې غزا (تبوک) ځنې وکړخیده، صحابه (رض الله تعالی عنهم اجمعین) ته یې و فرمایل «**رجعنا من الجهاد الأصغر ، إلى الجهاد الأكبر**» وایي مونږ وکړخیدلو د وړوګي غزا ځنې یعنې د کفارو د مقابلې نه لویې غزا ته هغه د نفس سره غزا او مقابله ده.

د نفس غزا ته حضرت ځکه لویه غزا ویلې چې نفس کله اصلاح شي نو هر څه اصلاح کیدونکي دي. همدا وجه ده چې رسول صلی الله علیه وسلم فرمایي «**اعدی عدوک نفسک الی بین جنیك**» (دبمن ترین د دبمنانو د سړي نفس دی چې په ما بین د دواړو ډو ډو دانسان کې ځای لري).

ځنې کم عقله خلک په عاجزو حیواناتو او مرغانو هم قاریزي او بلکه په بې روحه اشیاء باندې هم ډیر لیدل شوي چې په غضب راځي. لکه مثلاً چې پښه یې په لوته او ډبره باندې ولږیزي نو په لوته او ډبره باندې په قاریزي. دا قسم خلکو ته به سړی څه وایي؟ دا رنگه اشخاص اکثره په ځورورو کې پیدا کیږي او په بې عقله او بې مغزه خلکو کې زیات لیدل شوي.

هو: ماه نورمی فشانند و سگ بانگ میزند + سگ را بپرس خشم تو با ماهتاب چیست؟

په بنځو او زړو او وړو او مریضانو کې هم دا رنگ اوصاف موندلی شي چې بې مجبه په قاریزي، لکن هغی قابل المراتع دي.

حریص او بخیل ځنې هم چې څه ضایع او مصرف شي چټي پټي قهر او غضب ورځي. لکن خدای دې ورته هدایت ورکړي.

خلص عواقب د غضب او قهر دادي چې د بدن او وجود د پاره زهر قاتل د انسانیت او سړیتوب لپاره مضر دی. غضب او قهر د صداقت او اعتماد له یوې خوا پورته کوی او له بلې خوا د ندامت او پښیمانی موجب کړځي.

پوه خلک اغماض اکرام او عفو د ځان سره لازمه او ملزمه کړځوي په تاریخ کې چې سړی د نوابغو خلکو په سوانحو او ژوندلیک سترګې اچوي نو هلته په کې ضرور سړی د هغوی حلم او حوصله، صبر او استقامت په پوره پیماني سره موندلای شي.

هو وایي کوم مجرم سړی د اسکندر په حضور راوستول شو، اسکندر په مقابل دده د جرم کې دغوي ځنې کار واخیستلو.

هو شاید دا به داسې گناه او جرم وه چې د شخصیت د اسکندر پورې به یې تعلق درلود او یا به په عفوې سره دبل چا حقوق نه تلفیدل، مقصد دا چې اسکندر عفو وکړه په دا مجلس کې دربارد یو معریزینو ورته وویلې چې که ته زه وی، نو به مې مړکړی وه. اسکندر ورته په ځواب کې وویلې چې ته زه نه یم نو ځکه یې عفو کوم او نه یې مړکوم.

د زړه سور والی:

انسان ته د ژوندانه په مد او جزر کې رنګارنګ پېښې په مخ ورځي چې په دا پېښو کې سړی او تودی په یو قسم او بل قسم محرومیتونه هم شته د فکر خرابي د اندامونو درد حیاتي

مشکلات خلاف الغرض او توقع شيان دا ټول چې سره يوځای شي نو په ځينو انسانانو باندې د زړه د سوړوالي مرض طاری کوي او دا هم د زړه د سوړوالي د مرض او رنځ په متعلق کې دحکماؤ لخوا تشخيص شوی.

کله چې ضعف د بدن د کومې موجبي له امله پېښ شي او برودت د بدن په قواو باندې استیلا پيدا کړي نو دا وخت هم د زړه سوړوالي پيدا کوي. د دې مرض د علاج د پاره د روحی او نفسي امراضو اطباء دا رنگ دوا تعين او تشخيص کړی.

وايي که د زړه د سوړ والی مرض د دينوی او حياتی مشکلات له امله وی نو د عقل اومغز خلک دې يو وار د دنيا په تاريخ او د روزگار په گردش کوم چې په کې انسانان په مختلفو اقسامو ژوند کوي نظر واچوي نو دا وخت به ورته معلومه شي چې په دنيا کې رنگارنگ ټيټ او جگ خلک دواړه ليدل کيږي.

څوک د جواړي او وربشو د ډوډۍ په ارمان دي او پيوندی جا مې هم ورته نرسيري او څوک په پولاولو(پلو) او په ورينمينو جامو هم کبر لري.

وروسته د داسې معلوماتو ځنې هغه سړی د معقول فکر خاوند دی چې دزړه داطمينان د پاره واره او ټيټ خلک د نظر لاندې نيسي او د کار او فعاليت د پاره دومره جدیت او سعيه کوي چې هيڅ کله خپل عزيز حیات په لهو او عبث نه تير وي.

د ژوند او د حیات معنی په حرکت او تپش کې گوري او د سعادت اميد په کار او عمل کې ويښي.

مقصد دا چې پوهان د خپل زړه د سوړ والي د پاره په خپل معقول فکر سره علاج کوي او هيڅ کله دومره تأثر اومايوسه نه کيږي چې د هر څه ځنې لاس واخلي او بې لاسه او پښو شي.

او که د زړه سوړ والی د وجود امراضو په اثر وي يعنې دا چې کله د بدن په عمارت ضعف طاري شي او د برودت تاثيرات دومره زیات شي چې اخر دسړي ځنې د زړه واک او طاقت سلب او د سوړوالي په مرض مبتلاء شي.

او په رڼو رڼو سترگو هرڅه ويښي ليکن هيڅ نه کوي د داسې مرض او رنځ د پاره د مقوی شيانو خوراک لازم دي او د گرمو ماکولاتو، ادويه او خوراک ورته په کار دی .

وايي يو وخت منصور بن نوح چې والي د خراسان وه په درد د مفاصلو اخته شو. د وطن اطباء که هرڅومره علاج کولو لکن فايده او نتيجه يې هيڅ نه بښله آخر د مملکت پوهانو داسې مشوره وکړه چې محمد ذکريا (رازي) چې يو ښه پوه حکيم دی او زيات په طب کې مهارت لري ودي غوښتل شي چې د پاچا علاج وکړي.

همغه وه چې د دی مشهور نابغه حکيم پسی نفر وليږل شو، او نفر يو دا مشهور طبيب د ځان سره روان کړلو کله چې د قلزم درياب تر څنکه ورسيدلو نو حکيم صاحب د بحر ځنې وپريدلو او د کشتی د سپريدلو ځنې متنفرو او هيڅ يې دپته ځان نشو نيولی چې په کشتی کې دي سپور شي.

اخر ور سره نفر مجبور شول او د دې پوه حکيم لاس او پښې يې وتړلې او په کشتی کې واچولو او د بحر نه يې تيرکړ. کله چې د پاچا په حضور کې ورسيدلنو که دا د وخت لایق حکيم هر څومره تداوی وکړه او ښی مجربي نسخې يې د پاچا د علاج د پاره مستعملي کړې. هيڅ فايده او

ثمره يې ونه بښله. اخر محمد ذکريا(رازی) منصور بن نوح ته وويلی چي که هر څو می د ستا د بدن د صحت د پاره ډیرې ښې دوايي او عمیق فکرونه او د طب تجربی په کار واچولی فایده يې ونکړه. اوس نو یوازې نفساني او روحاني علاج پاتی دی که پری ښه شولی نو ښه بوی او که نه سخته مایوسی ده.

وروسته د دې ځني حکیم مخکې د ځان سره یو خط ولیکلو او بیا يې امر و کړو چي حمام دې زیات گرم شي او په حمام کې دې نور هیڅوک نه وي او بیرون د حمام نه دې یو ښه چالاک آس وتړلی شي چي زه پاچا حمام ته بیایم د ده د امر په اثر حمام ښه گرم شو او حکیم صاحب پاچا د ځان سره حمام ته بوتللو. کله چي پاچا حمام ته داخل شو او دځان په پاک والی بوخت شو دا وخت حکیم صاحب یوه ښه تیره چورکی ور پسی وښکله او مخامخ په پاچا ورغی هر څه يې چي په خولې ورتلو بد او رد يې پاچا ته وويلی او وې ويلې چي دا تا ورته ويلي و چي زه دې په داسی ناوړه وضعیت سره د ستا حضور ته راوړی شم چي لاس او پښې يې را باندې وتړلي او په ډیر حقیرانه وضعیت سره په کشتي کې واچولی شوم اوس به نو زه د ستا سره گورم په والله که دې ژوندی پریږدم او چیرته به را نه خلاصیږي.

پاچا چي په دا قسم سختی خبرې واوریدلي او په دا قسم وضعیت يې مشاهده کړو ډیرخفه شو او د مرگ او ژوند صحنې سره يې ځان مخامخ ولیدلو هو دا وخت سخت وخت دی. د سړی د بدن ټولې قواوې په هیجان راځي نو ځکه د پاچا هم د بدن قواوې د حمام او د قهر د حرارت په اثر سخت هیجان پیدا کړو او یو ناڅاپه د خپل ځای ځني پاڅیدلو او سخت زیات د ویرې قهر ورغی دا وخت نو حکیم صاحب ځغرده د حمام ځني بیرون شو او خط يې یو سرپټه ورکړ او ورته یی وويلې چي په موافق د دی خط سره به پاچا د حمام ځني ځغرده را باسي او څه رنگه چي مې په خط کې لیکلي په هماغه قسم سره به يې علاج کوي دا يې وويلې او حکیم صاحب چالا که په اس سپور شو او په یو قدم سره يې آس د ښار ځني وویستلو او د منصور د پاچا يې ځني و تښتیده کله چي پاچا د حمام ځني په هماغه اصولو سره چي حکیم صاحب لیکلی و خارج کړل شو نو پاچا د وجع المفاصل د مرض ځني صحت پیدا کړو او په روحي معالجي سره يې تداوي وشوه وروسته د صحت د کامل والی ځني که هر څو پاچا دا نابغه حکیم ته جوابونه ولیږل چي ته یو کرته راشه حکیم صاحب هیڅ حاضر نشو او په جواب کې ورته ولیکل که څه هم د ستا د صحت په مصلحت به مې کومې سختې خبرې کړي وي لکن د پاچا دقهر ځني وروسته د داسي وضعیت پېښو دی نه ډاډه کیدل غلطه ده ځکه چي پاچا سره قوت او طاقت شته او مخه نیول يې گران کار دی. زه نه غواړم چي د ستاسو حضورته درشم او دا ځکه نه چي د ستا په خیال کې یو ځل هغه زما له خوا بد او رد وگرځي او په کوم مشکل باندې مې ککړ کړي.

زما په عقیده چي رښتیا به حکیم صاحب د همدې واهمي له امله بیرته نوی ورغلی او دا ځکه چي داسي معلومیږي چي دحکیم صاحب واهمي قوت زیات و. همدا وجه وه چي د کشتی د سوریډلو ځني لکه چي مخکې وویل شو هم ویریدولو. اوس په راشو بیرته خپل اصلی مقصد ته چي د زړه د سور والی د مرض علاج دی دا مرض زیات بد عواقب لري ځکه هر څه د زړه په قوت او حرارت سره کیږي هو زړه رئیس د اعضاؤ

دی نو کله چې سور شي سړی هېڅ نه شي کولی او د غفلت دوران د بدن په هر عضوه باندې
طاری کیږي.

غفلت

که دې ډیر عمر په کار وي غفلت مه کړه
په ویده باندې سل کاله یو زمان دی
« رحمان بابا »

رښتیا خبره دا ده چې غفلت د هغه او صافو ځنې دی چې په انسان د ډیرو سختو مشکلاتو او
پریشانیو سره مخامخ کوي.
پوه او کمال کار او عمل شهرت او اعتبار د دنیا او آخرت سعادت او اجتماعي او اخلاقي او
ادبي او سیاسي نهضت دی. ټولو ترقیاتو او افتخاراتو ځنې سړی یو قلم محروموي.
هو: کوم هغه اشخاص چې هرڅه ځنې غافله وي که څه هم سا او روح په کې ښکته او پورته
کیږي لیکن په واقع کې دمر و او یالیونو په حساب دی. ځکه چې ژوند د حرکت نوم دی او
ژوندی به همیش لاس او پښې خو ځوی او په خپل صحیح فکر او تعقل به د حیاتي مشکلاتو
سره لاس په گریوان او د خپلې جامعې او د وطن دکټې او فایدې د پاره په هڅه لري.
زمونږ دین او شریعت بشرته د سعی، کار او عمل، درس او رغبت ورکوي او دغفلت او ځانله
په کنج او صومعه کې کیناستلو او د وخت تیرولو ځنې نهی او منع کوي. الله جل جلاله فرمایي
« لیس لا انسان الا ماسعی » د انسان د سعادت، ترقی او تعالی د پاره هېڅ کوم سبب بی د
سعی او زحمت کالو ځنې نشته دی.

ددې آیت کریمه په معنی کې چې سړی دقت او تعمق کوي نو ددې مطلقې نفی ځنې چې په
کلمه (لیس) سره راغلی دا معلومیږي چې انسان به هېڅ رنگه افتخارات او نیک مرغی بی د
سعی ځنې په غفلت سره لاس ته نشي راوستلی او د حضرت انسان وظیفه هم داده چې د خپلو
مشکلاتو دحل د پاره او د حیات د صحنې د لوړوالي او ښه توب له امله به د ژوندانه یو دقیقه
اوثانیه بیکاره نه پریري.

هو د ژوندانه هر دقیقه او ثانیه د آلماسو ځنې زیات قیمت لري او د ژوندانه هره کری د
اجتماعي خدمت د پاره مساعده ده او په کې کیدلی شي چې سړی خپل قلبی روابط دحق پرستی
سره محکم کړي او ناجایزه اقتضاتو سره په کې مجادله وکړي.
سړی باید خپل قیمتی وخت په لهو او عبث تیرنه کړي، ځکه د ژوند هره لحظه چې تیره شوه
نو لاړه بیرته نه معادیري.

همدا وجه ده چې پوهان خپل قیمتي وقت ته زیات اهمیت ورکوي او په هېڅ ډول غفلت روا نه
کښي. نن کوم هغه جوامع چې مخ په ترقی روان دي. دوی د ژوندانه په معنی او حقیقت پوه
شوي او د غفلت سره سخته مجادله کوي او د تنزل اسباب او مبادی او دغفلت علل او مناشی
پیژني او پوهان یی د تنزل د مرض د تعیین او تشخیص د پاره کار کوي او ددې مهلک مرض
د قلع او قمع د پاره مخ په وړاندی ځي.

هو نن د دنيا پوهان په غافلو اشخاصو کې د کار او عمل روح پوکوي او استعدادونو په تربيه او علم او پوهې سره ظهور او بروز راولي.

د غفلت د مجادلې په لړ کې د اسلام د تاريخ زرینې پاڼې سړي ته د کار او عمل دوا په یاد وي او په کې د ترقي او تعالي د پاره غټ علت د غفلت سره مجادله ويني.

هو مسلمانانو به ايثار او قرباني د غفلت او جهل په مقابل کې کولی او په ژوندانه کې د دوی عالي مقصد همداوي چې خلک د حقيقت په رڼا منور کړي.

اوس به رايشو ديته چې غفلت څنگه پيدا کيږي؟ د دې دا ځواب دی چې دا مرض د عیاشۍ او ځان ځاني او د خدای پاک د هیرولو او په خپل ځان غره کیدلو ځنې پيدا کيږي.

ځکه کوم هغه اشخاص چې له اندازې زیات عیاش شي او ټول فکر یې په خوړلو او اغوستلو او خوب کولو او د خپل استراحت په شا او خوا کې مصروف وي او ددې غم نکوي چې خوړل او ځکل او اغوستل او خوب او استراحت چې دوام او بقی پيدا کوي. هلته چې په وطن کې څه وي او څه پيدا شي او په قوم او وطن او جامعه کې قوت او طاقت د ساتنې موجود شي او په محیط کې یو تر بله د نورو حیات او ژوند د ځان د حیات او ژوند دپاره علت او سبب وگڼي او که با لعکس په یوه جامعه او ټولنه کې خلک ټول په ځان مین او غره وي او هر چاته خپل عقل، فکر، کار، عمل، زور، قوت او طاقت د هر چا ځنې بڼه قوي او محکم ښکاره کيږي او نور مخلوق ورته حیوان او څاروي معلوم شي نو دلته دا سړی د غفلت په یو طوفاني بحر کې ننوځي او دهلاکت سره مخامخ دی. که سړی سره دټولو اصلاحاتو د خدای پاک ځنې غافله شي نو معلومیږي چې دا شخص په واقع کې بڼه سخت په غافلیدودۍ. هو خپل ځان تری هیر دی خپل خالق نه پیژني حقيقت دا دی چې پوه سړی باید د دې رنگ خلکو په جل او بل تیر نه وځي.

پوهان د خپلو تجربو او د تاریخي حقو، معلوماتو په اثر په پوره یقین او تیقن د داسې خلکو جل او بل چې د خدای پاک د عبادت ځنې غافل دی د هلاک او خسران سره مخامخ ويني د غفلت سره به اساسی مجادله په څه شانې وشي.

د دې پوښتنې ځواب زما په عقیده دادی د غفلت سره اساسي مجادله په محکم عزم او پوره میراني او په اخلاقي رنگ او د روحیاتو په پیژندنه او د جامعوی امراضو په تشخیص او د پوهانو په مرسته او کامل ثبات دا ټول چې د خدای پاک د ارادې سره یو ځای شي هلته نو سړی کولی شي چې په جامعه کې د حقيقي ژوند روح پو کړي او دغفلت سره اساسي مجادله وکړي.

دحیران والي علاج

کله چې سړی په حیاتي مشکلاتو اخته کيږي او د ژوندانه د پیچلو حقایقو سره مخ په مخ کيږي نو دا وخت په انسان باندې یو قسم حالت طاري کيږي چې هغه ته حیرت وايي.

لکه مثلاً یو سړی په اقتصادي مشکلاتو اخته وي او د ژوندانه هلې او زلی ئې دا نشي کولی چې د خپل کور ضروري شيان پوره کړي دا وخت نو دا سړی چورت وهي چې څه وکړي. آه رښتیا په داسې ابتر وخت کې سړی ترهوره شي او ځمکه ځای نه ورکوي او اسباب د

کارورته مهيا نه وي.

هو حقيقت دادی چې ډير خلک کله چې د ژوندانه په مشکلاتو اخته شوي دي نو د دوی افکار دحيرت په طوفاني بحر کې د نجات وسايل نه مونده کوي. همدا وجه ده چې داسې افکار د سړی په روح باندې فشار راولي او د ژوندانه گړۍ پرې ترخې تيريري او خوف ددې په کې شته چې سړی سخت د مرض او جنون سره مخامخ شي. ددې مرض او رنځ د علاج د پاره پوهان داسې فرمايي: «په چا کې چې دحيرت د مرض مبادي پيدا شي هلته نو دا په کار ده چې يو ځلي حقيقت ته متوجه او په دا عقيدې شي چې صرف په فکر کولو څه نه کيږي تر څو د فکر سره کار او عمل ملگري ونه کړي.»

هو کله چې سړي ته د کار د اقدام دلايل متعارض بنکاره شول نو فکر دې وکړي چې ارجح يې کوم طرف ته دی چې په هماغه خوا لاړشي.

کله چې يې په منطقي دلايلو خپله او يا د يو پوه دوست په مشوره ليارې د نجات پيدا کړه نو په هماغه طرف ته دې د کار او عمل مخه کړي او په يو طرف دې پوره زور واچوی او په تقديرې پيښو دې هيڅ چورت هم نه خرا بوي او د ځان سره دې ووائي چې زما وظيفه خو کار او عمل دی او دا خو دادی چې د خپلې وسعې سره سم ئې کوم.

البته چې مثبتې نتيجه نه ورکوي په دا کې به د پاک خدای حکمت وی زه به خپله وظيفه، کار او عمل ته دوام ورکوم او په تقديرې پيښو به دومره فکر نه خرابوم، چې آخر د بدن او د وجود عمارت مې خراب او د مرگ او جنون سره مخامخ شم او دا ځکه چې الله پاک رازق او روزي ورکونکی او مشکل خلاصونکی دی، مقدر اجل په خپلې نيتي سره هرو مرو رسيري چې ورنه د خلاصی مخلص نشته.

هو بايد سړی په داسې وخت کې د ځان سره ووايي چې زه بايد په خپل لاس ځان د حيرت په زهرو مسموم نه کړم. او خپل کار او عمل جدیت او فعاليت ته به دوام ورکوم.

زه بايد څه وکړم؟

له کوم سړي ځنې لياره د کار خطاء شوې وه په يو سخت مشکل باندې لټار او حيران وو چې څه وکړي. آخر يو پوه سړي ته يې مراجعه وکړه غوښته يې چې د هغه په مشورې او استشارې سره د خپل تگ لياره معلومه کړي نو يې ورته وويلې چې په ما باندې داسې او داسې سخته راغلی هر څومره چې فکر و هم هيڅ نه شم معلومولی چې څه بايد وکړم؟ غواړم چې ته را ته په خپل معقول فکر سره دا معلومه کړئ چې زه بايد څه وکړم او دا ځکه چې زه پوهيږم چې ته پوهيري تا سره تجربه شته عقل او منطق لرې ته که څه هم شار پار بنکاري او د عصر او زمانې په مود برابر نه يې بيا هم زه تا پيژنم چې ته څوک يې او تا سره څومره د کار او عقل استعداد شته؟ نو ځکه بيا هم عرض کوم او په ډير احترام سره دستاسو د عالي فکر ځنې غواړم چې زه بايد څه وکړم.

دا پوه فيلسوف وروسته ددې ځنې چې پوره يو ساعت فکر وهي او لاس په تندي مبني او کله نا کله ځمکه گره وي او په غاښونو سره خپله گوته چيچي مقصد دا چې وروسته د يو

پوره وخت ځنې په دا ډول ځواب وايي:

گرانې داسې مه وایه او دا پوښتنه مه کوه چې زه باید څه وکړم او دا ځکه چې دا کار ته یوازې نه شي کولی که څه هم ته په یوه بڼه لپاره روان ئې لیکن چې نور در سره نوي او څوک دې ملگري ونه کړي هیڅ نه شي کولی.

د پښتو مثل دی « له یوه لاسه ټک نه وځي » نو بڼه داده چې داسې پوښتنه وکړي چې « زه باید څه وکړم؟ » او ته باید څه وکړي؟ او هغه باید څه وکړي؟

دا وخت نو که مادر ته دا دروښودلی شوه چې دا د ستا کار دی او دا زما، او هغه د هغه، او عمل مو پرې وکړو، بیا هر څه کیدلی شي او هر څه آسانه دي. په عالم اسباب کې نن خلکو داسې کارونه وکړل چې پرون هیچا دا منلی نه شوه.

هو: خلکو وکړل نه یوازې تا اوما، او هغه، دا ځکه چې قدرت نظام د عالم په اجتماع سره جوړ کړي او په همدا اجتماع سره به چلیږي.

کوم هغه جوامع او ټولنې چې څومره د اجتماع په اسرارو پوهیدلی نو هغومره د کار په شواخون پوهیږي او د نن مشکلات به یې سبا آسانه وی او سبا به یې بل سبا.

نواي زما زړه! ته په دا مه خفه کيږه چې تا دا ونه کړی شو او په دا سودا کې یې چې د ناکامۍ علت مي دادی چه زه د کولو لپاره نه پیژنم.

نه ته د کولو لپاره پیژنی او تا سره د کولو آرزو هم شته.

لیکن دومره ده چې ته غواړې چې په یو سر باندې هر څه وکړي.

نه ته داسې کوه چې د پوهانو په مرسته کار ته اقدام وکړه او په پوره اعتماد سره د کار

باکفایتو خلکو ځنې کار واخله بیا به نو درته معلومه شي چې کار کیږي او که نه ته به په

خپله په دا پوه شي چې هر څه کیدونکي دي او هر څه کیږي لیکن په دا قسم او د اجتماع په برکت.

داؤ د زه باید څه وکړم؟ ځواب: چې د معقول او تجربه لرونکي فکر ځنې یې بروز اوظهور کړي. د دې پوښتنې او ځواب ځنې د اجتماع ژوند پرمخ تګ د پاره د نړۍ په لاس بڼه په زړه پورې مطالب او لپار ښوونې راځي.

حقیقت دادی چې سړی یوازې په یوازې څه کولی نشي هرڅه په اشتراک المساعي سره

حاصلیږي. پدې ځواب کې د اعتماد د عبارت که څه هم ضمناً ویل شوي لکن یوه بڼه با معنی

نکته ده. دا چې به ځواب کې یې داهم ویلي چې د کار با کفایتو خلکو ځنې کار واخله دا

نصیحت که په سرو زرو ولیکل شي ارزي او که همیش په خپل فکر کې ورته ځای ورکړو، حق لري.

پاره زه خو د دی پوښتنې او ځواب د اوریدلو ځنې دومره خوښ شوی یم چې په آخر کې د

دی نومیالي فیلسوف دا د عقل ځنې ډکه جمله یو ځل بیا مکرر وم :

«بڼه داده چې داسې پوښتنه وکړي چې زه باید څه وکړم؟ ته باید څه وکړی؟ او هغه باید څه

کړي؟» زه نور څه نه وایم. دومره وایم په رښتیا چې رښتیا یې ویلي.

هو که ته ووايي چې زه زه یم او ته ته، نه به ته یی او نه به زه، او که ووايي چې ته زه

يم او زه ته، هم به ته ئې او هم به زه او هر څه به ځمونږ وي. د بسپټه جهل علاج!

يعنې د هغې نا پوهۍ علاج کوم چې انسان په کې په خپل علم او پوهې هم معتقد نوي دا مرض د ناپوهۍ مرض دی، چې په زده کړې سره محوه کيږي او د تحصيل په دوايي علاج کيدلی شي.

دا رنگ نا پوهۍ په ابتدا د عمر کې بده نده او هر سړی اول نه پوهيږي او بيا وروسته د سعيه او کوشش په اثر عالم او پوه شي.

هوکه سړی ابتدا پوه وي نو په ښوونځي، مکتب او مدرسي، تعليم او تعلم ته څه حاجت پاتې شي؟ نو معلومه شوه چې هر سړی اول عالم نوی، لکن وروسته د تحصيل ځنې په يو څه پوه شي نو د ناپوهي مرض په ابتدا د عمر کې قبيح نه دی په زده کړې سره يې علاج کيدلی شي، او د پوهانو د پاره په کاردی چې د ناپوهانو د پاره به هميش د علم صفت او جهل مذمت کوي او د جهل د اضرارو دپاره به امثال او شواهد او هغه ناکاری پيښی چې د جهل په اثر راځي خلکو ته بيانوي.

دادی چې په دې لاندې ډول سره به زه هم يو څه د علم او پوهۍ په صفت او دجهل په مذمت کې د گرانو لوستونکو په حضور تقديم کړم :

انسان بايد فکر وکړي او په حال د انسان او دنورو حيواناتو کې عميق شي چې دا څه وجه ده چې انسان د نورو حيواناتو ځنې ممتاز او په قباء « **ولقد کرمنا بنی آدم** » ملبس دی. دا وخت به انسان ته دا عقیده حاصله شي چې فضليت د انسان په نورو حيواناتو باندې په علم سره دی ، او په علم او پوهې سره انسان د عزت او اکرام منزلت حاصل کړی دی. له بلې خوا بايد انسان د جاهل او ناپوه حقيقت ته متوجه شي کوم چې هغه د علم په صفت سره متجلی او ښايسته نه وي نو دا وخت به دا ورته واضح شي چې جاهل په شمار د بې خولې حيواناتو کښې حسابيږي او د حيواناتو په شمار کښې دی. همدا وجه ده چې جاهل او نا پوه کله چې د عقلاو، فضلاو او پوهانو مجلس ته حاضرېږي او هغوی په علمي مسائلو کښې بحث کوي او اجتماعي، اخلاقي، سياسي، ادبي او مذهبي تحقيقات او توضيحات کوي، هلته جاهل په يو عالم سکوت مبتلا او په زړه کښې ئې د غم غوښل وي.

هو خبرې به نشي کولی او د بل په خبرو به نه پوهيږي او دجهالو او نا پوهانو مجلس به نوی چې د چتياو او ناپريېتو به وينا کښې جاهل هم څه فعاليت ښکاره کړي نوځکه جاهل د پوهانو په مجلس کښې زيات خفه او ملول وي.

حقيقت دا دی چې دا رنگه نا پوهان چې خپل قيمتي وخت يې عبث کړی وي او د مکتب او د مدرسي ځنې يې استفاده نه وی کړي او هميش په لهوه او لعب کښې يې خوند اخستی او د حيات په مرموزه اسرارو نه وي خبر نو د حيواناتو ځنې هم مبتدیان دی ځکه حيوانات خپل طبعي او خلقي قوت او طاقت کوم چې هغه د بل په واک او اختيار کښې دی دبل په ارادې په کار اچوي، په خلاف د ناپوه انسان ځنې ناپوه انسان خو خپل هغه استعداد چې دعلم او زده

کړي د پاره آماده وو په کار وانچول او ده دا ونه کړه چې په زیار او زحمت سره د علم په صفت موصوف او د جامعي او ټولني د پاره د کار غړی شوی وي. نو ځکه نا پوه انسان د حیوان لایعقل ځني مبتردی، بلکه نا پوه انسان د جماداتونه هم بنکته دی ځکه جمادات تیره لوټه او داسې نور غیر نامي او نه لویدونکي اجسام په خپل طبعي استعداد سره د انسان په اختیار کښي دي او ناپوه انسان خو خپل اختیار د بل په اختیار ورکړي او خپل په خپله یې خپل موجودیت لکه د جماد په شاني کړخولی. همداروځه ده چې خدای پاک فرمائي: « **أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ** » (د اعراف سوره، ۱۷۹ آیت).

د یونان ستر عالم او فیلسوف ارسطاطاليس ویلي که کوم لیدونکی (بینا) د یونابینا لاس ونیسی او دواړه په ځاکی ولویږي، نو په شقاوت او بدبختی کښي خو دواړه شریک شول، لکن نا بینا ددی له امله چه عاجز وو او استعداد د لیدلو ئي نه در لوده معذور اومرحوم شمیرلی شي، او بینا ملامت او مقصر دی. هو ده ته خدای پاک سترگي ورکړی وي عقل یې در لوده نو ځکه خپل عقل اولیدلو ته مقصر او ملامت دی.

یو عربي شاعر وايي:

ولم ار فی عیوب الناس عیباً + کنقص القادرین علی التمام

وايي زه نه وینم په عیبو د خلکو کښي داسي عیب په شانی لکه چه نقص او عیب د قادرینو دی په تمام والی د کار باندې هو په رښتیا چه په اتفاق د صاحبانو د عقل او نقل هیڅ کوم فضیلت یې د علم نه حاصلیږي. همدا وجه ده چه پاک الله خپل حبیب محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم ته فرمائي (قل رب زدنی علماً) وائي: ووايه چې ای مربی زما په علم کښي مې زیاتوالی وکړی.

کله چه حضرت عایشه رضی الله تعالی عنها رسول صلی الله علیه وسلم ځني پوښتنه وکړه چه په څه شي سره فضیلت د خلکو په خلکو سره پیدا کیږي حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ورته په ځواب کې وویلې چه په عقل سره.

یو ورځي انحضرت صلی الله علیه وسلم علي کرم الله وجهه ته فرمایل: « **یا علی اذا تقرب الناس الی خالقهم بانواع البرفتقرب بعقلک تسبقهم با لدرجات و نزلفی** ».

د ترجمي حاصل: (ای علي کله چه د ستا او د نورو خلکومسابقه راغله په زیات نزدې والي او تقرب سره دربار د خالق جل جلاله ته اوخلکو غوښتل چه ځان نږدې کړی په اقسامو د نیکیو سره، نو ته ځان نږدې کړه په عقل سره، نو پدې مسابقه کې به ته په دوی باندې په ډیرو درجو او قُرب سره په هغې باندې مخکښی شي.)

په یو حدیث شریف کښي راغلي: « **الناس اما عالم او متعلم و الباقي همج** » خلک په دوه قسم دي یو قسم عالم دي او بل متعلم باقی نور خلک لکه واره واره مچانو په شاني دي.

یو صحابي د آنحضرت محمد صلی الله علیه وسلم ځني سوال وکړو چی گوم عمل بهتر دی . رسول صلی الله علیه وسلم جواب کې ورته وویلې (علم) په درې کرته صحابي همدا سوال وکړو او رسول صلی الله علیه وسلم همدا ځواب وویلې. اخر صحابی وویلې، چه زه د عمل

ځنې سوال کوم او تاسې په علم سره ځواب راکوئ. رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته وويلې چې لږ عمل سره د علم ځنې دا بهتر دي د ډير عمل ځنې چه د جهل ناپوهی سره وي.

د مرکب جهل علاج

يعنې د هغې ناپوهي علاج کوم چه ناپوه په کښې په خپل ناپوهی باندې د پوهې، علم يقين او عقیده لري.

د مرکب جهل په حقيقت باندې د ښه پوهېدو لپاره لاندې شعر ډير ښه بيانونکی دی:

آن کس که بداند و بداند که بداند + اسب خرد از گنبد گردون بجهاند
آن کس که بداند و نداند که بداند + آگاه نماييد که بس خفته نمايد
آن کس که نداند و بداند که نداند + لنگان خرک خویش به منزل برساند
آن کس که نداند و نداند که نداند + در جهل مرکب ابدالهر بماند (1)

لکه چه اطباء او ډاکتران د ځينې مزمنو امراضو او رنځونو د علاج عاجز دي همدا رنگه د نفسي او روحي امراضو اطباء او ډاکتران د مرکب جهل د علاج نه عاجز دي او دا ځکه چه دا رنگ خلک سره د ناپوهی ځنې د پوهې دعوا هم کوي او ديتنه نه حاضريري چه ځان په خپلې نا پوهی خبر کړي.

حضرت عیسیٰ نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام به ویلي:

چه زه د مورنۍ وړوند او د ابرص د مرض له علاج عاجز نه یم لکن زه د احمق له علاج عاجز یم.

دومره ده چه یو څه سړي ته لږ قدرې اطمینان ورکوي چه گوندي د دې مرض مصیبت رسیدلو خلکو به علاج پرې وشي هغه دا دی چه په دا رنگ خلکو دی د ریاضي او ساینس علوم وویل شي لکه حساب او هندسه او داسې نور ځکه چه په علومو کښې حقایق په سترگو مشاهده کیري او مطالب بدهت ته رسیدري. ځکه چه د دې علومو په ویلو کښې به ورته یو لذت حاصل شي او په حقایقو باندې به یوڅه پوه او عادي شي گوندي په ورو ورو سره دا مرکب جاهل یو وخت په خپلو خطاوو پوه او ددی دعوا ونکړي چه زه پوه یم او په دې وسیله دده د جهل بسیطه شي او بیا دیتنه حاضر شي چه خپل خطاوې د علم په برکت سره محوی کړي او د بسیطه جهل ځنې هم نجات ومومي. محترم لوستونکي !

به خدای خبر چه د څنکه ناپوهانو سره مخامخ شوي وي او زه نه پوهیږم چې دوی به کوم جاهل مرکب لیدلی وي او که نه او یا دوی به داسې نا پوه چه د سړي زړه خوری او آسمانی تندر به وي چیرته لیدلی وي او که نه لیکن ما په خپله خوزبنت ډیر داسې ناپوهانو سره خپل زړه خوړلی او ځینی داسې مرکب جاهلانو سره مخامخ شوی یم چې تر ننه پورې په دې عقیده یم چه دا سړی به هیڅ د ساینس او ریاضي په علومو او د افلاطون او بوعلی سینا او د

نابغه پوهانو په تعلیم به پوه او انسان نه شي.

هوچه په لوح محفوظ ښکلي لیوني وي + به تعلیم د معلم به هوښیارنه شي

لیکن زموږ وظیفه دا ده چه اول د پوهې د پاره سعیه لرو او په آخر کښې به دوعاء ورته کوو.

یاددونه :

(1) دغه شعر چی خداخښلی داکتر صاحب «سعید افغانی» په خپل کتاب کی ترینه یادونه کړی ، دهغه شاعر نوم دی « ابن یمین فریومدی یا سبزواری » د امیر تیمور د وخت شاعر دی .دغه شاعر په اتم پیری کی تیر شوی .اودخرسان قدیم له مشهور شاعرانو ځنی دی .
آن کس که بداند و بداند که بداند + اسب خرد از گنبد گردون بجهاند
آن کس که بداند و نداند که بداند + آگاه نمایید که بس خفته نماند
آن کس که نداند و بداند که نداند + لنگان خرک خویش به منزل برساند
آن کس که نداند و نداند که نداند + در جهل مرکب ابدالدهر بماند
آنکس که نداند و نخواهد که بداند+حیف است چنین جانوری زنده بماند

پیژندنه:

دغټو او لویو مهمومسائلو څخه د جامعی او ټولنې د هرډول د لوړتیا او ترقي تشخیص پري ټاکل کیري هغه قوت او طاقت دپیژندلو دی.

که څه هم دا قوت د اصل تخلیق په اعتبار او لحاظ د مخلوق د اختیاراتو نه پورته او لوړ دی او د خالق جل جلال له په علم او حکمت پوري مربوط او منوطه دی او مونږمخلوق ته روا نه ده چې خلک به د دی قوت په ضعف او لږوالي کې چې د پاک خدای عطاء او پیرزوینه ده مسئول کڼواو دا ځکه چې ممکن حقیقي حکیم به د خپل مخلوق مصالح او فواید په دې کې گوري چې ځینې خلکو لره به په ځینې نورو باندې په اصل تخلیق کې ترجیح او فوقیت ورکوي، لاکن کوم هغه شی چې انسان په هغه کې مسئولیت لري هغه د پیژندلو دحس نه تربیه کول دي.

هوکه مونږ دجامعی د دردونو او د طن بیرته پاتې کیدو ته ښه عمیق او متوجه شو نو یواځې کوم شی چې زیات او دهر څه نه اول د توجه وړ دی او د ټولو نه چې کوم یو مهم او غټ علت سري ته ښکاریږي هغه همدغه د نه پیژندلو مرض دی.

د مثال په ډول که زموږ مریض په خپل طبیعت پوه وی او د خپل صحت سره یی موافق او مطابق اشیاء پیژندلی اود خپل د تشخیص مراعات یې کولی نو به ضرور په مرض نه اخته کیده په دوهم درجه کې که زموږ ډاکترانو او طبیبانو د مرض په تشخیص کې کافی لیاقت درلودی نو به په عالم اسباب کې دومره امراض او د مرض به دومره طوالت او تلفات نه وي. همدا وجه ده چې امراض ورځ په ورځ زیاتیږی. طبیبان او ډاکتران د مرض په تعین او تشخیص کې ضعیف دي او کله نا کله لا مهلکی دواوې ورکوي. همدا رنگه د اجتماعی حیات په هره برخه کې په اصل احتیاج باندې ځان پوه کول او عمل او پیژندنه دلایقو اشخاصو او

بیا ورته کار ورکول لازمي او ضروري دي.

هود هر څه نه اول دا خبره ډیره ضروري ده چې اصل احتیاج معلوم کړو او د عقل په حاصل پسې ږدې و نه وهو، او د اصل احتیاج معلومولو د پاره فکرونه په کار واچو او دخلکو شور، فغان او آه ته غوږ کیدو. د پوهو لایقو اشخاصونه معاونت او مرسته و غواړو او له هرې خوا نه معلومات را غونډ کړو. کله مو چې ټول احتیاجات او دخلکو دردونه راغونډ او معلوم کړل بیا نو د حل او اجراء دپاره باید ضروري او لازمي کار ته د ټولونه او له موقع وړ کړو.

تر څو چې د وس په موافق او ایجاباتو مطابق د وخت سره برابر په ښه ترتیب کارونه اجراء او حل شی کله مو چې د اصل احتیاج معلومول او د ضروري او حتمي کار و جدا کول سره وکړل نو بیا هم باید په یاد ولرو چې یوازې په یوازې د حل لپاره د کار د خلکو پیژندنه ده. هو د کار د عاملو اشخاصو د پیژندلو د پاره ډیر دقت او اهمیت ورکول په کار دي. دا ځکه چې هیڅ کار خپل په خپله نه اجراء شوی او نه اجراء کیږي.

د پاک الله (ج) حکمت او لطف دی چې مونږ ته یې توفیق او طاقت را کړای چې ټول مشکلات او تکالیف او د کار کولو موانع په تحمل، زیار او دقت سره پورته کړو. هو د دنیا مشکلات په عقل حل کیږي او د عقل پیژندنه د خلکو کار دی. دا هم باید ووايم او ومنله شي چې د کار معلومولو او عاقلو شخصیتونو پیژندلو د پاره باید د خلکو د لیاقت او ذکاوت د ټولو خواو مراعات او لحاظ وساتل شی او بیا ورته په کامل اعتماد او صلاحیت کار په غاړه واچول شي. دا وخت نو بیا حق لرو چې د کار او اجراءاتو نه یې د ښې نتیجو او ثمرې امید او انتظار وکړو.

هود کار خلک باید وپیژنو د کار ماشین پرزی باید د غافل، غادر، خائین، کاذب، بوټ پاک اشخاصو په لاس ور نه کړو. یقین وکړئ چې دا کسان خلک متنفّر کوي، فساد راولي او د مملکت نظام خرابوي. اوس چې د حکومت او معارف په توجه او زیار جامعه روښانه او خلک پوه شوای دی، نه ښایي چې مونږ په خلکو باندې د نا پوهو او غافلو خیال وکړو.

هو: خلک پوهیږي او هغه اشخاص چې د ملت او حکومت د سعادت، فلاح، رفاهیت د پاره کار کوي، پیژني یې. خلک گوري او تجربې کوي چې کوم کوم اشخاص د کار لیاقت، طاقت او صلاحیت د وطن سره عشق او علاقه لري.

د محترم لوستونکو د توجه د جلبو لودپاره غواړم دا هم عرض کړم چې کارکول کومي مخصوصې قافې او مود ته احتیاج نه حس کوي او نه خاص د تخصص په پانۍ پورې توقف لري.

هومنم چې تربیه ښه ده او تعلیم ضروري دی. لیکن د کار د پاره صحیح مغز او تجربه ډیره حتمي ده او دا ځکه چه صحیح ماغزه او د تجربې خاوندان په لږو معلوماتو سره هم دکار په وقت کې داسې صحیح نتایج او ثمرات ورکوي چې یوازې د پیلوم صاحبان هغې ته نه وررسیري. کف او کالر عصری جامی مود

او فېشن د کار د پاره ضروري نه دی او نه د مثال په ډول ږیره، پکړی، چین او خادر د کار سره منافات لري.

محترم لوستونکي دا خیال ونکړي چې زه گوندې د تربیې او مکتب، دبستان او طبی ډاکټري د معلوماتو او فوایدونه منکریم. نه نه داسی نه ده. زما اصلي، اساسی هدف او منظور د خلکو پیژندلوکې ډیر دقت او پلټنه ده. دا ددې د پاره چې د خلکو په صوری او ظاهری قافیه او د رنگ په غوړوالي او په غټو غټو قالبی خبرو غلطه نه شو. ځکه چې علم او فضل جدا کار او عمل علیحده شیان دي او تجربه ځان ته منازل لري. همدا وجه ده چې ډیر اشخاص په کار او عمل کې کامل دي لکن په علم او فضل کې ناقص دی.

نو کوم هغه اشخاص چې په علم فضل کار او عمل کې ښه وي او بیا لا تجربه هم لري. زه دا نه وایم چې دا رنگ خلک د احترام او قدر لیاقت نه لري زه د داسې اشخاصو د قدر او اهمیت ملگری یم ځکه دا قسم خلک پوهیږي چې جامعه او ټولنه کوم کوم مشکلات او احتیاجات لري او د کار کولو صورت او صحیح اجراءات په څه قسم او په څه شوا خون وي او دا رنگ خلک په علم او فضل کار، عمل او تجربې سره د اشخاصو قدر او احترام لري. دی په صحیح کار او دخلق الله د احتیاجاتو او اړتیاوو په حل کولو کې لذت حس کوي. زه د داسې حس نه په ښه صحیح سالم حس او د ملت او حکومت د دردونو د پاره په مجربي نسخی سره تعبیر کوم دا شریف حس یعنی دا د خلکو پیژندلو قوت او اهل ته کار ورکول او نه عاطل کول. یوه جامعه او ټولنه زرتړ زړه مخ په پورته بیایي زه دایقین لرم چې د حکومت په توجه او د معارف په مرسته او تبلیغ به دا حس ورځ په ورځ تقویه کیږي او د مقتدرو اشخاصو نه امید لرم چې دا د قدر وړ حس تقویه او د جامعي ټول مفاسد محوه کړي.

د سعادت معراج:

شک نشته چې پاک خدای ماشین د حرکت د دنیا د انسانانو په لاس ورکړي او لکه چه کتل کیږي انسانانو ترینه د عقل او فکر او کار په اندازی سره فوائد اخیستي داهم باید وویل شي چه کار په تربیې سره کیږي او طبعي پوه په تعلیم او تعلم او تجربې سره درجه په درجه کمال ته رسیږي.

هو کله چه د خلکو تربیه او سویه ښه شي او وکړای شي چه د دیني او دنیوي په لیاړو او چارو پوه شي بیانو دا ویلو شوچه حقیقتاً دا قوم د فلاح او سعادت معراج ته و رسید همد ا وجه ده چه کوم قوم او ملت او حکومت چه د معارف په شقوقو کښې ترقي او تربیې په لیاړه او چارو کښې بریالی او موفق شوی. هغه جامعه او ټولنه په واقع کښې د ژوندانه په رازونو او اسرارو عالمه د نورو محتاج الیه کرخیدلی شي. بالعکس کوم شخص او یا کوم قوم چه د تربیې د رڼا په حقیقي معنی سره وروسته او لری ولیدلی وي هغه نشي کولی چه ترقي وکړي او ترقي لاڅه کړي چه خپل موجودیت قدرې محافظه او وساتلی شي. همدا وجه ده چه سالک وائي:

قلندران طریقت به نیم جو نخرند - قباي اطلس آنکس که از هنر عاریست

زه په دا عقیده لرم چه د دنیا وگړي او یا قوم او ملت به هله کامیابیری چه د معارف په ټولو شقوقو کښي عملاً پوه او بیا په توازن سره خپلي لیاري او چاري سمی او برابرې کړي. دا د معارف وظیفه گڼو چه د افکارو په روزنه کوي او خلک به با تعلیمه او تربیه گړخوي او دا د معارف کار دی چه هر څه نه اول باید د تربیې د پاره د کار خلک و پیژني او کار وکړي، بیا د کار د خلکو فریضه ده چه د کار د پاره په توازن سره سری جوړ کړي او جامعي ته تقدیم او د عمل میدان ته راوباسي.

داد معارف کار دی چه د صداقت، سیاست، ثبات، شجاعت، پاک نفسی، حلم، اخلاق او صبر په اندازې به خلک پوه کوي، فائدي او نقصان ته به ئی را بیداروي. زه په دا کښي څه نه وایم چه زمونږ په معارف کښي څومره مصرف شوای او کیري او په معارف کښي د مصرف په اندازه خلک تربیه کیري او که نه کار ئی لایقو خلکو ته ورکړي. او ځینگه او نه په داسی مسائلو کښي زما غرض شته زه خپل ایماني او وجداني وظیفه او دنده همدا بولم چه همیشه همدا ووايم چه افغانستان نن په علم او پوه کښي د پروڼ ځني یو په سله ډیر ښه دی. پروڼ په یوه کلي کښي څه چه په یوه قریه کښي یو لوستونکی او لیکونکی هم نه امان په هر کلي او قریه کښي ډیر ډیر خلک لوستونکي او لیکونکي پیدا شوي او ډیرو لوستلو او اوریدلو نه مو نورسر په درد شو.

هو اوس مونږ ته سره د دومره ډیره ویلو او لوستلو یو څه په چپه خوله کار هم لازم دی. مونږ ته دا په کار ده چه خپلي دشتي او میري آبادې، کافي فابریکي پیدا کړو او ترینه کار واخلو. خپل زراعتي او صنعتي چاري سمی او دي دومره بیکارو خلکو دپاره کار پیدا کړو. دا ځکه چه د وطن غټه سرمایه خلکو ته کار پیدا کول او په دا وسیله د خلکو د اقتصادي مشکلاتو مراعات دی. مونږ باید ښه زیات عمیق شو چه واردات مو د صادراتو نه لوړ نه شي، دا ځکه که واردات مو د صادراتو نه لوړ شول نو د وطن شته به مو ټول په زیب او زینت او فیشن لوکس جامو او سامان او رنگ او روغن صرف شي او اقتصادي ستونځي به مو ډیرې شي.

مونږ باید پدې پوه شو چه دا وطن زمونږ دی او د وطن ترقي او تعالی به په خلکو او په کار سره کیري.

هو وطن په خلکو ښه ښکاري او خلک په کار او کسب مونږ باید داسې و نکړو چه ځان ځني قصداً تیار خواره جوړکړو او په کار کولو وشرمیرو. داسې ونکړو چه په آفرین او شابس پسي مو زړه وچوي.

هو مونږ باید د خپل ځان په صفت او مدحي مین او خوښ تر داسې اندازې نه شو چه ترینه مَن مَن غوښي واخلو او کوم عاجزسری چه هغه د صفت او مدحي په فن کښي مبتدي وي او نشي کولی چه خلک په تشو خبرو خوښ کړي هغه بد و گڼو. مونږ باید په دا غلطه خبرو ونه غولیرو چه خلک ئی نه کړي نو مونږ به ئی ولي وکړو. دا ځکه چه هر څوک ځان ځان ته مسئولیت لري.

هو که خلکو کار ته نه پریښودلم هلته نو بیا حق لرو چه قراره په قراره استراحت وکړو او یا دغم سندری ووايو. نه مونږ باید دا ونه وایو چه جولایم او که نداف.

هو بايد لاس واچوو او پښو ته حرکت ورکړو چه ورځ په ورځ خپل کار او صنعت ښه کړو. ځما مقصد دا دی چه داسې نه شو چه نظريات لوړ خبرې پيري او عمل لږ. داسې نه شو چه خیالاتو او اوهامو د تطبیق د پاره د کار نه لاس واخلو. دا خو ډیره ښه ده باید آفرین ووايم چه د سعادت دپاره مونږ لوړ لوړ چورتونه وهو لکن دا غلطه ده چه کار نکړو او بیا لا یوعالم، پوه او تجربو کار هغه چه د ده ماغزه پیر څه ويني او د خلکو په غلطی باندې هم ښه پوهیږم او د قوم او د وطن د خدمت د پاره زښت ډیر ارمانونه لري، ترینه کار وانه خلو. هو د سعادت معراج او د وطن ترقی او تعالی په دې کښې ده چه ځان پوه کړو. خلک پوه کړو. کار وکړو او د کار خلکو ځنې کار واخلو، ترڅو دځان او قوم او د وطن او ددنیا د موفقیت د پاره قدم پورته کړو.

د دنیا موفقیت

انسان د دین، ایمان او وجدان په لحاظ مجبور او مسئول دی چه د خپل وس او طاقت سره سم هغه ووائې او ولیکي په کوم کښې چه د خلکو او د انساني ټولنې گټه او فایده وي. دا دسلیم طبعیت حس او ذوق او پوهو کسانو نظریه ده چه د عالم د اصلاح له امله دی په حکیمانه صورت سره د جامعی د خیر او فلاح لپاره کار وشي. نو ځکه زه غواړم چه د گرانو لوستونکي د معلوماتو له پاره څه حقایق د دنیا د موفقیت تر عنوان لاندې ولیکم. په دا ترڅ کښې د انصاف له خاوندانو څخه هیله لرم چه د تعصب نه کار وانخلي او د مضمون مقصد په پوره دقت سره ملاحظه او مطالعه کړي او د لاندی سوال(س) او جواب (ج) او تحقیق ته ښه ځیرشي.

س: دنیا د کشف او اختراع په سلسله کښې مخکې تللې او که نه بیرته پاتې ده؟

ج: صنعتي، زراعتي، تجارتي، طبي، او علمي چارې او پلټنې حتی آسمان دختلو قصد او دعوه، حربي آلات اوسامانونه د اتم او هایدروجن بمونه په ښکاره او واضح ډول ثابتوي چه دنیا د کشف او اختراع په سلسله کښې ډیر مخکې تللی ده.

س: نو په خوا دا دومره کشفیات او اختراعات ولې نه وه؟

ج: ددې فلسفه دا ده چه ورستو خلکو د پاره مخکینیو خلکو مبادي پیدا کړي وو نو دوی په لټه کښې کوم تکلیف ته محتاج نه شول او له همدغه مقدماتي مبادیو نه ئې گټه او نتیجه واخسته او وروسته تر یوې لږې سعی او هڅې په نوي کشف او اختراع موفق او بریالي شول.

س: دې عصر ته باید بریالی او موفق عصر ووايو، ځکه د مبادیو نه مقصد ته مرتبه په مرتبه په واقع کښې همدا عصر و رسید او که نه؟

ج: -هو: ولې نه؟ دا دومره ښکلې منظري، لکس مالونه او موټر، الوتکې، نوی مود، صنعتي او زراعتي ماشینونه، دسفر د پاره ښه مستريح وسايل، ښه رنگارنگ حربي آلات او اسباب، د مریضو او د ناجوریو د پاره ښې شفاخانې او ډاکتران، د اوسیدو او سکونت له امله ښه عمارتونه او ودانۍ، د میو ډک باغ (بن) راز راز طعامونه، او خوراکونه، خواړه آوازونه، د راډیو اختراع بالاخره څه چه لیدل کيږي او اوریدلی شی دا ډول د دې عصر د نوابغو او فیلسوفانو بریالیتوب او د مخکینو د زیار نتیجه او پایله ده. اما ډیر افسوس که څوک د خوند د

پاره څوک پریرېدي او د عالم د تخریبي افکارو او هر ج مرچ او د انسان د محوه کوونکي امراضو مخه ونیول شي. ځکه هر څه که وی او انسان نه وی نو څوک به ئی څه کړی. دا دومره قتل او قتل. د دنیا دوه غم نه ډک عمومي جنگونه او په هر مملکت کښې اخ او دب او د کوریا د لښکر د جکړې، د سودان او سویز د کانال معامله، د عربو او یهودانو چور او چپاول، د مراکش او تونس اختلاف، لانجی، مظاهری او ظلمونه، په غربي او شرقي آلمان کې ناکلاری، دهند او پاکستان قتلونه، د ایران د نفتو ځنډنې واقعې، د متحدینو د نوی قومانداني جوړول او نظامی پکتونه، د دنیا په هر کوټ کښې فکري اختلافات، نا حقه دعوي، جبر او تشدد، او حق پټول، ځان ځاني سیاست، ډول ډول مذهبونه، مسلکونه او عقیدې، استعماري خیالات، حتی چه دنیا بالکل د انسان د حرص او طول اصل له لاسه سره د دومره کشف او اختراع او پرمختګ د اور کوره گرځیدلی ده. داد اتوم او هیډروجن د بمو د آثارو نه داسې معلومیري چه د تباهی نښې او علامې دي او سړی په دې سودا کښې غورځوي چه د انسان نسل به یو حل بیخي د ځمکې له مخې محوه شي.

س: دا خو نو بالکل موفقیت او بریالیتوب نه شو بلکه ناکامي، وراني، خرابي ده. معلومه شوه چه د نوابغو مخترعینو، فیلسوفانو کاشفینو دومره آوازي چټي دروغ او پف دي. داڅو که دا نور حیوانات پرمونږ پوه او خبرشي باید وځاندي او د تمسخر په ډول آفرین او تحسین راکړي؟

ج: هو شک ئی گنئ؟ وراني- خرابي به نور څنکه وي. واقعي فیلسوفان او مخترعین کاشفین، خو هغه وي چه لا اقل د خپل مستریح حیات، د آرام ژوندون او د انتظام د وسائلو علم او عمل ولري. حیوانات هم خپل منځ کښې یوتر بله عاطفه لري. مثلاً باز د باز، شندله شند، لیوه د لیوه، پرانګ د پرانګ. همدارنګه نور څیرونکي او نه څیرونکي حیوانات یو له بله خپل په مینځ کښې رعایت کوي، خو پرته له انسانه چه خپل په مابین کښې سره خوري. یو پر بل باندې تجاوز او تیری کوي.

س: دا ولی او په څه په دنیا کښې دومره نا کلاري پیدا شوي ده؟

ج: دا سوال ډیر مغلق دی. سړی د فکر په جولان او حرکت کښې ستومانه کوي. بیا هم ماته د ډیر غور او دقت په لحاظ او د مذهب له لیاري ثابته شوي ده چه دا ټول د پاک خدای د عدم اطاعت او نا فرماني آثار او د انسان په خپل کمال غره کیدلو نتیجه او پایله ده. نن له یوه طرفه د دنیا پرمخ تګ او ترقي او له بلې خو د اخلاقو ضعف تنزل او دا عجب او نادر وقایع راز راز او رنگارنگ مذاهب ډول ډول افکار مختلف سیاستونه د دنیا کشمکش او های، هوی دا تخریبي آلات سړی حق حیرانوي او په انتهائي فکر او صحیح تعقل کښې ضرور په دې اقرار کوي چه یو خالق الکل مربی، مدبر ذات شته چه په خپل حکمت ئی دا لوی ماشین د دنیا په لکونو لکونو پرزو سره چالان او روان کړی دی. خلکو ته ښیې چې په دنیا یو بل لوی واک لرونکی ذات شته چې هغه ته تاسې ټول طوعاً او کرهاً راجع او تابع یاست. که خلک د ده د دین په امر او نهی او هدایاتو روان شي نو به د انسان ټولې عقیدې او اړیکې حل او د دنیا په

ټولو چاروګي به د حق دين په رڼا کې فائده او ثمره واخلي.

س: په دنيا کې څومره اديان او مذاهب دي؟

ج: په دنيا کې اديان او مذاهب له حد نه وتلي دي.

س: دا ټول اديان حق دي او که یو؟

ج: ددې عصر د عمل د پاره یو دين حق دی او حق په ځای د خلاف کې علمي

تحقیق او څیړنه وائي چه یو دی.

س: دا دومره نور باطن اديان چا پيدا کړي چې د خلکو د هلاک موجب شوي

دي؟

ج: د استعمار د مغزو خاوندانو د قوم ناقصو رئيسانو پيدا کړل او دا ځکه چې د بربريت

فرعونيت خاوندان چې کله پوه شوي دي چې په دا لياره زه خپله شخصي فائده نشم کولی او دا

اقتدار به زمانه لار شي نو د دين او مذهب په نامه ئې ډیر ساده خلک غولولي دي او په دا

چل او دوکه ماری ئې خپل شوم مقاصد او اغراض حاصل کړي.

هو: د دنيا با تجربه او با تربيه منصف خلک پدې پوهیږي چې دا خبره حقه او ثابت ده او دا

ځکه نن که یوځل په ټولي دنيا نظر واچول شي نو د دنيا په ټولو نا کلاریو نا آرامیو کې د

استعمار او استثمار خاوندان پوره لاس لري.

س: ددې غټې نا آرامۍ، اختلاف، تشدد، علاج به څوک وکړي چې ټول خلک د یوه حق دين

لاندی را جمعه شي او په آرامۍ، خوښې ازادې د یورنگۍ په فضا کې ژوند وکړي؟

ج: د دې سخت مرض علاج هم سخت دی. ځکه چې په نړۍ کې بالکل عدم اعتماد او د

اخلاقو ضعف جاري دی. بیا هم که په نړیواله او بین المللی موسسه کې واقعاً بین المللي

اشخاص، ښه عالمان، د موازني با تجربه صالح نماینده گان سره ټول او په تمامه معنی خدای

پاک ته راجع شي او د صحیح مذهب او آسماني حکم دين په اساس خپل جريانات شروع او

پیل کړي نو د خدای پاک په فضل او د دوی د جد جهد او د صحیح تدبیر په اثر به ټول

اختلافات، روحي امراض محوه او په حقيقي صورت سره به په یو آرام، آزاد، مسعود

ژوندون مشرف شي.

د ویرې علاج:

کله چې د نفس تصور او خیال د یو ناوړه آینده پېښې چې په دفعې د هغې باندې قادر نه وی

وکړی په دا وخت کې نو په نفس باندې خوف او ویره طاري کیږي او په زړه باندې تکان،

خفگان او غم او په اندامونو باندې ویره ده. تشنج او ارتعاش راځی.

ویره د بدن د پاره زیات خطرات پيدا کوي او ډیر کرته پخوا د وقوع د هغه واقعي چې سړی

ئې د بدن عواقبو ځنې ویريزي مهلک عواقب پېښوي.

مثلاً سړی که په یوه دشته او صحرا کې روان وي او په زړه باندې ئې دا ویره راشي چې

دلته په کوم پړانګ او یا لیوه راشي او ما به وخوري او دا خوف د ده په زړه باندې استیلا

وکړي او طریان ئې مخ په زیات والی لار شي آخر پخوا ددې ځینې چې لیوه او یا پړانګ

ورته ضرر ورسوي زړه ئې چوي.

او يا مثلاً حتی خلک غواړي چې کوم کار وکړي لکن پخوا له کولو د کار ځنې په خيال د کولو د کار کې يو خوف د ده په زړه باندې راځي چې په نتيجه او پايله کې د دا رنگ خلکو ځنې هر څه خطاء شي او يا مثلاً مرض چې سړی په کې د مرگ د ويري له امله دومره په خوف کې شي چې په نتيجه کې مرض او رنځ پاتې او ويره د مرگ موجب وگرځي، کوم هغه اسباب چې د ويري موجب کيږي يا به اصلاحي کار وي او يا به اختلالي، چې ددې هر يو د پاره به علاج وښودلی شي.

ويړه په څلور قسمه ده:

(۱) يو قسم ئې هغه ويړه ده چې د وقوع د امر ممکن او احتمالي شي. ځنې پېښه شوي وي يعنې داسې يو شی وي چې د سړی د قوت او طاقت ځنې بهر او بيرون وي.

(۲) او دوهم، هغه قسم ويړه ده چې د وقوع د امر ممکن چې د سړي په خپل قدرت او اختيار کې وي او هغه کار يواصلاحي کار وي پيدا شوی وي لکه مثلاً سړی خيال وکړي چې ظالم به د ظلم ځنې منع او د مظلوم سره به معاونت کوم. په دا وخت کې يوه ويړه پيدا شي چې نه چې ظالم د ظلم سلسله زما پورې به هم وغوځوي.

(۳) دريم قسم ويړه هغه قسم ده چې د وقوع د داسې امر چې هغه امر ممکن وي او د سړي په اختيار کې هم وي او يو د فساد او اختلال کار وي نشوه او نمائی کړی وي. مثلاً چې سړی خيال وکړي چې د وطن او د خاورې انتظام او د سپلين به خرابوم. نو په دا وخت کې يوه ويړه پيدا شي چې د اقتدار خلک به مې حبس او يا مړ کړي.

(۴) څلورم هغه قسم ويړه ده چې له امله د يو ضروري امر لکه د مرگ د خيال نه پيدا شي. ويړه په دا څلور واړو اقسامو سره يو نفسي او روحي مرض دی او ددې مرض د پاره روحي دوا په کار ده. نو ځکه دا لازمي چې لوستونکی دې دا نسخه ياده کړي او د خپلې ويري د مرض علاج دې پرې وکړي.

د اول قسم ويري دا چې ويړه له داسې امر ممکن احتمالي شي ځنې پېښه شوي وي چې د سړي په اختيار کې نه وي.

علاج ئې دا دی چې سړی بايد ژرتر ژره داسې افکار قطعه کړي او زړه ته ډاډ ورکړي چې دا يو احتمالي شي دی. داسې نه دی چې ضرور به واقع کيږي بياهم که واقع کيږي نو ويړه خود هغی دفع نشي کولی. نو ځه له په خوا د وقوع ځنې د ويري له امله ځان تلفوم. زه مکلف په ښه کاريم نور چې هر څه کيږي کيږي به .

د دويم قسم ويري علاج دا چې ويړه د يو داسې امر ممکن شي ځنې پيدا شوی وي چې د سړي په اختيار کې وي او اصلاحي کار وي.

علاج ئې دا دی چې ويړه بايد په اصلاحي خدمت کې لکه د ظالم منعه کول د ظلم ځنې او يا د مظلوم سره معاونت هيڅ زړه ته را نه وستل شي.

ځکه داسې ښه عزم او قصد، دلويانو او د اولوالعزمو خلکو کار دی. د عزم او ارادې خلک لويه غايه او هدف لري چې هلته ويړه کوم اهميت نلري. په داسې وخت کې سړی بايد دا شعر ياد لري.

مرد باید که در کشاکش دهر سنگ زیرین آسیاب باشد

سعدی

د پښتو متل دی: چې لوی بارونه وړی خوراک زوز دی.

په دا سلسله کې باید داسې خلک د مخکینیو پوهانو اولویانو د ژوندانه کار نا مې ولولي او مطالعه کړي. هلته په کې د هغې ثبات، حوصله، استقامت او په هغې باندې د دنیا مشکلات او سختی او رږرو ښه تجزیه کړی او د خپل د زړه ډاډ د پاره ئې د ځان سره یاد داشت وگرځوی.

الله جل جلال له په کلام مجید او فرقان حمید خپل کې فرمائي: « اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ مَسَّتْهُمُ الْبَأْسَاءُ وَالضَّرَاءُ وَزُلْزَلُوا حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَّئِصِرُ اللَّهِ ۖ اَلَا اِنْ نَصَرَ اللَّهُ قَرِيبًا : (مسلمانانو آیا تاسو گمان کوی چې جنت ته داخل شئ او رانه شئ په تاسو باندې تکالیف او مشکلات د مخکینو قومونو چې هغې په حیات کې په لوړې او مرض او پریشاني تر داسې اندازی مبتلا و چې ویلې به رسول صلی الله علیه وسلم او هغه اشخاص چه به د ده سره وو کله به مدد او معاونت د الله پاک ورسیري. الله جل جلال له په جواب کې فرمایل خبرشی چې مدد او معاونت د الله پاک قریب دی.)

د دریم قسم ویری، کوم ویرې چې ویره د هغه ممکن شي ځنې پیدا شوي وي چې د سړي په اختیار کې وي. یو ناوړه وضعیت او د جامعې د پاره مغل امر وي، ددې ویرې علاج دادی چې باید د ځان سره فکر وکړی او خپل ایمان او وجدان حاکم وگرځوی چې په حیات او ژوند کې کوم کار د کولو وړ دی، او کوم ندی او په دا وسیله په خپل عقل سره د داسې اوضاعو ځنې اجتناب وکړي چې هغه موجب د نارضائي د خدای پاک او سبب فساد د خلکو گرځي. مقصد دا چې ددې قسم ویرې علاج په خپله د سړي په خپل اختیار کې دی. هو آیا سړی ولې داسې کارته اقدام کوي چې هغه موجب د فلاکت او بد بختي د ځان او د خلکو شي.

د څلورم قسم ویرې کوم چې له یو داسې امر ځنې پیدا شوي وي چې حتمي الوقوع وي لکه مرگ علاج ئې دا دی چې سره باید داسې افکار په تصور او خیال کې راولي چې مرگ یو داسې امر دی چې خلاصی ترې ممکن نه دی نو ولې پخوا د مرگ ځنې ځان د خفگان او د مرگ د ویرې له امله وژنم؟

آیا زما دا ویره کومه دفعه کولی شي او که نه؟

آیا د تقدیر کره څوک دفعه کولی شي او که نه؟

ښه نو چې څه مقدره ده هغه به کیري نو پخوا له مرگه به ولې ځان په عذاب مبتلا کوم؟ د مرگ ویره اکثره اشخاصو باندې علی الخصوص د ضعف په حالت کې زیاته استیلا او غلبه راولي نو ځکه محترم لوستونکي دې مرگ د ویرې د علاج تر عنوان لاندې په پوره

ډول د علاج مطالعه وکړي.

د مرگ د ویرې علاج

دا باید په یاد ولرو چې مرگ د انسان د پاره د ذات فنا نه راولي او دا ځکه چې انسان د نفس ناطقه ځنې عبارت دی او نفس ناطقه په مرگ سره دومره کیږي چې د بدن ځنې ارتباط قطع کیږي لکن دی چې خپله په نزد د قادر مقتدر وصل پیدا کوي او علی الخصوص ارواح د هغه اشخاصو چې د حیات محصول ئې د بشر د اصلاحاتو او خدمت د پاره دفتر وي. دا رنگ خلک که څه هم په ظاهر کې د دنیا د غم کدې ځنې سترگې پټوي لکن په واقع کې همیش د پاره ژوندی دی. همدا وجه ده چې سالک فرمائي:

هرگز نمیرد آنکه دلش زنده شد به عشق ثبت است بر جریده عالم دوام ما

یو پوه پښتون ادیب وائي:

زمانې سره ئې ليار د محوي نشته

د اېثار په گټو ښکل دی نوی نوم ځما

دمثال په ډول که د کوم سړي ځنې لاس او یا نور اعضاء پرې کړی شي خلک دا نه وائي چې معدوم شو نو معلومه شوه چې د بدن په محوه والی کې د انسان حقيقي محوه والی نه راځي نو که د انسان د روح رابطه د بدن ځنې قطع کیږي او بدن په خاوره کې ښخ شي داسې نه ده چې انسان او نفس ناطقه محوه شو همدا وجه ده چې د حضرت بلال د مرگ په وخت کې د ده محترمي ښځې ډیره ها او هو کوله. حضرت بلال ورته په خوا ب کې په دا مضمون وويلې.

واویلا چه میزنی در پس مرگم از حزن

واطر باهمی بگویی دوست بدوست میرسد

لوستونکي دي دا په یاد ولري چې د مرگ ویره به غالب د دي لاندې وجوهو له امله وي:

- 1- داچې سړي ته د مرگ حقیقت معلوم نه وي او د دي له کبله چې مرگ ورته فناء د ذات ښکاري نو ځکه به خفه او په ویره کې وي.
- 2 - ددي له امله به سړی د مرگ ځنې ویريږي چې په مرگ به درد او تکلیف ورته ښکاري.
- 3- دا چې سړي ته دا عقیده پیدا شي چې په مرگ کې د سړي د پاره د هستي نقصان دی او ټولی کمالات د سړي محوه کیږي نو ځکه په زړه باندې ئې ویره راشي.
- 4 - د دي له امله چې وروسته د مرگ ځنې به سخت احوال او تکالیف پېښ شي نو ځکه د مرگ ځنې په ویره کې وليري چې څه به کوم او څنکه به شي؟ اونه چې په عذاب مبتلا شم.
- 5- دا چې سړی په خپلو اولادو، دوستانو او خوږو ملګرو باندې خفه وي وروسته د ده د مرگ به هغوی څه کوي؟ اولاد به ئې چاته پاتې شي او د ژوند حالت به څنګه وګرځي؟ په دا پنځو وارو حالاتو کې چې سړی د ننه دننه فکر کوي او د خداوند تعالی قدرت او انتظام د عالم چې خیر او د دنیا په وقایعو کې چې عمیق کیږي هلته سړی خپله په خپله د داسې عقدو حل کولی شي او داسې شیان چې د خفګان موجب نه ګڼي او نه داسې عادي شیان د همت او ثبات په

خاوندانو کوم تاثیر اچولی شي چې ځان په خپل لاس د ویرې طوفاني بحرته واچوي او د ویرې درنده ته ځان وسپاري.

بیا هم لوستونکي دې د هر مادې په متعلق خاص خاص د دی لاندې تجربې نسخې ځنې ځان ته دوا جوړه کړي.

1 - دا چه خلک مرگ ځان د پاره فناء گڼي مرگ په څه فناء دی؟

آیا دا فناء په دې دی چه نفس او د بدن روابط سره قطع کيږي. که دا وي د اخونو باید د ویرې موجب نه شي ځکه چه مرگ فناء د نفس او د ځان نه دی. ځکه بدن د غوښو او پلو او رگو او شرايينو او هډوکو او دځینې نورو اجزاو ځنې جوړ دي او دا اجزاء کله چه د بدن او د روح رابطه قايم وي هلته هم کله په زیادت او کله په نقصان کښي وي. هو په ژوندانه او حیات کښي د بدن اجزاء په هر آن او ثانیه کښي ځان ځان ته اوضاع قبلوي طفل وي مراهق شي مراهق وي د ځوانۍ نیشه ورته ورشي. ځوان وي د کهولت او شیخوخت په ادوارو راشي. هو انسان پیداء لپاره د تغیر او تبدیلی دې یوازنی شی چه دایم او باقی دی هغه علم او فضل او کمال دی او دښه عمل جزا.

2 - دا چه سړی ویريږي چه په مرگ کښي به تکلیف وي علاج ئي دادی چه تکلیف او زحمت دا ټول د بدن او د روح د ارتباط له امله دی او د بدن په ارتباط کښي په سړي باندې رنگا رنگ دردونه راځي کله سردرد کوي او کله پښي کله غاښ په درد وي او کله سترگه **وعلی هذالقیاس** یعنی دا ټول زحمت او رږ د بدن په اثر دی. کله چه د روح او بدن په مابین کښي ارتباط خلاص شي هلته نو د دنیا ټول زحمتونه او تکلیفونه خاتمه پیدا کوي او یو بله د حیات او ممات سلسله جوړیږي. په دا حقیقي حیات او ممات کښي باید د دې ځنې انکار ونه شي چه د دې دنیوي حیات عملي تأثیرات او اغیزه لري او د دنیا ښه او بدکار او عمل رنگ کار ورکوی.

3 - که سړی په داخیال کښي وي چه مرگ نقصان دی او ټول کمالات محوه کيږي نو دا دې د دوا د پاره په یاد لري چه مرگ متمم د کمالاتو دی. نه ما می د کمالاتو وروسته د مرگ ځنې سړي ته د کمال ثواب ورکول کيږي او د ابدی حیات د پاره موجب او علت ګرځي.

«**الدنيا مزرعة الآخرة**» دنیا ځای د کښت د آخرت دی. نو که سړی کښت وکړي دا کښت او فصل ئي په پوخ والی راشي دا وخت به آیا سړی خفه کيږي نه باید سړی خوښ وي چه اوس به د زحمت نتیجه او ثمره اخلم باید سړی کوم چه په صداقت او ایمان وجدان ئي د ژوند دقیقې او ثانیه طی کړي وي. د مرگ ځانګندن په وخت کښي ډیر خوښ او د الله پاک د حقو وعدو امید ولري.

4 - دا چه په دې باندې سړی ویريږي چه اولاد او متعلقین به یې وروسته د ده د مرگ ځینې په زحمت او تکلیف شي. زما په عقیده چه داسې خلک په خپل عقل او معلوماتو کښي نقصان لري. یو عاقل او باعمله سړی باید دپته فکر وکړي چه آیا انسان په اصل کښي څه وو او بیا څنگه شو؟ د انسان د پیدایش ځینې نیولې د رشد تر مرتبې پورې چه کوم تغیرات او تبدلات سړي او تودې پیښیږي دا ټول حالات سړي ته دا ښئي چه انسان د فکر او تعقل ځینې بیرون یو داسې مقتدر حکیم، خلاق الکل مربی او تربیه کوونکی ذات شته دی چه هغه په خپله د موجوداتو د هرې

زري انتظام کوي او واقعاً مربې او تربيه کوونکی دی نو د سړي د اولادې او متعلقينو سبب
الاسباب پاک الله دی.

هو ډیر کرته ځنې خلک په حیات کښې د خپلو اولادونو او متعلقونو تربيه نه شي کولی او سره د
دې چه عالم او فاضل هم وي او ډیرې منډې او رامنډې او هلې او ځلې هم کوي. بیا هم هیڅ په
لاس نه ورځي او دخپل اولاد او متعلقينو تربيه ترې خرابوي.
ډیر کرته یو سړي سره د ډیر مال او ثروت ځنې ټول متعلقين ئې بې علمه او کماله پاتې شي او
کله بیا په زیرو زیرو سترکو ورته گوري چه زوی او ورور او خپل او خپلوان ئې د مرگ په
حالت کښې د حیات سره وداع کوي.

که په مال او په ثروت باندې د اولاد د پاره چا حیات او یا په عقل او فکر باندې د اولادوځنې چا د
مرگ دفعه کولی شوه نو دا چه سړی په اولاد باندې ویريزي نو دا رنگه خلک دې اول په مال او
عقل باندې که نه وي د خپل ځانه ځنې د مرگ دفع وکړي. نو معلومه شوه چه سړی باید د مرگ
ځنې ونه ویريزي.

5 - او که سړی د مرگ ځنې د خپلو بدو اعمالو په اثر ویريزي نو توبه دې و کاري او کوشش
دې کوي چه ښه عمل وکړي.

هو دا ویره ښه ویره ده لکن هلته چه د دې ویرې دا تاثیر نه شي لکه چه د پښتو مثل دی
« توبه د بدو او که پېښ شو حمله په بدو ». که دا ویره په آخر د حیات کښې پېښیږي بیا هم تر
غرغره پورې صرف په حق د حقوق الله کښې قبوله دی او سړی باید دا په یاد ولري چه په
حالت د صحت کښې باید د خدای پاک ځنې ویره له امیده ډیره وي.

دا ځکه چه سړی کوشش وکړي چه ښه عمل وکړي او په حالت د مرض کښې به امید باید د
ویرې او ترس ځنې ډیره وي ځکه چه په مرض کښې خود سړی ځنې له امله د عدم قوت او
طاقت د طاعت او عبادت او عمل سلسله قطع کیږي.

6 - که سړی د دې له امله ویريزي چه مال، اسباب او د دنیا معیشت به ترینه پاتې شي دا قسم
ویره باید ونکړي ځکه هیڅ شی دایم او باقي بې ذات د واجب الوجود ځنې نه شته.
د انسان دا وظیفه ده چه سعی او کوشش به کوي چه څه په حلاله او جایز صورت سره پیدا کړي
او غرض به یې داوي چه د بشر او د عالم د اصلاح او انتظام په لپاره کښې به یې خرڅوم او
پس د دې وروسته محترم لوستونکي دې په یاد لري چه طبعي اجل ضرور رسیږي او هیڅ
مخلص ترې نشته.

یو وخت داسې راغلي او راځي به چه ښایسته ښایسته قدونه او بادامي سترکې او د گل رنگ دا
ټول محوه او نا بود کیږي او که په دنیا کښې مرگ نوی شاید د دنیا به په انسانانو باندې قدم په
قدم هم نوی رسیدلی اخر هر مرکب منحل کیږي او د مرکب عناصر به یو ځل بیا انفرادي شکل
ځان ته قبلوی.

**کين سيل متفق بکند روز اين درخت
وين باد مختلف بکشد روزی اين چراغ**

نوبت:

مختلف باد او منقف سيل عبارت د څلور عناصرو ځينې دى چې كله په اتفاق وي او كله په اختلاف. د تل ژوندون كول اميد له يو طرفه خيال او محال دى او له بلې خوا به پوه خلكو ته معلومه وي چې عمر هغه ښه عمر دى چې وجود صحيح او سالم وي سړى وكولى شي چې په صحت د وجود سره او فكر په كار واچوي او په دې اثر ځان او خلكو ته مفيد ثابت شي. كله چې وجود مخ په انحطاطه روانيږي دا وخت د دنيا ټول لډانډ او خوندونه هم د تنزل خواته قدم اخلي. تر داسې حده پورې د بدن په تنزل سره د ژوندانه خوند خرابيږي چې اخر عقل او منطق هم دلاس ځنې لارشي ظاهري او باطني حواس د انحطاط لار طى كړي او ملاكرو په غاښ وتلى سترگي بې نوره غوږونه، كانه، وينته، سپين مخ گنجي بالاخره بدن په رير ديدو پيل وكړي او ډير داسې خلك ليدل شوي چې په اخر د عمر كښې يو موتي غوښه ناسته او ولاړه يې په تكليف وي زوى او ورور او خپلوان ورسره په تنگ په ځاى د دې چې ورته دوعا وكړي چې ژوندى دې وي.

وايي خداى پاك دې اوس په خير سره فيصله كړي. دا وخت په خپله سړى هم د حيات په دقيقو كښې هر دم تكليف او زحمت حس كوي.

ښه نو داسې حيات چې په نورو تكليف شي او د ځان د زحمت موجب وكړي. څوك به يې څه كړى نو ښه دا ده چې سړى به د حيات په مد او جزر كښې يوازې په يوازې همدا اميد او ارزو ولري چې د ځان او د خلكو د پاره خدمت وكړي.

هو ترڅو ژوندى وي. د حيات مقصود به يې همدا وي او په حيات كې به همدا غواړي چې پاك خداى د شرف ژوند او مرگ مې په نصيب كړي كوم چې په ژوند او مرگ كښې ايمان او وجدان ته خجالت نه لرم او د ستا د رضى موجب شي او د ارذل العمر ځنې چې د ستا گران رسول ترينه نجات غوښتي ماته هم نجات راگري.

هو سړى بايد په مقتضا د «**موتوا قبل ان تموتوا**» باندې عمل وكړي يعنې بايد هميش سړى په خدا مرگ ځنې داسې كاروته اقدام وكړي چې هغه ورته وروسته د مرگ ځنې په كار راشي.

افلاطون ويلي: «**مت بالا راده تحى بالطبيعه**» مرشه په ارادې يعنې د مرگ د پاره د ژوندانه په ادوارو كښې كار او خدمت وكړه تر څو په طبعي مرگ سره هميش د پاره ژوندى پاتې شي او افتخارى حيات دى په نصيب شي.

دا وه د مرگ د خفگان د علاج د پاره هغه مجر به نسخه چې د دى مرض مصابان به عمل پرې وكړل سل په سلو به جوړشي او اميد دى چې عالي همت خلكو د پاره د يو تذكر په ډول يادونه وي او خپل په خپله دا رنگه ويره چې بې د نقصان ځنې كومه فائده نه لري د زړه ځنې و باسي، وسواس او واهمي ته كوم اهميت ورنه كړي. په پوره ميرانې تر څو چې ژوندى وي كار او عمل په پوره جدت او فعاليت مخ په وړاندې بوزي او د جامعې او ټولنې هغه افراد ته چې د مرگ ويرې د دوى هر څه اختناق كړي وي، قوت قلب او هادى شي، څو دا ډول افراد د ښو خدمتونو مصدر شي.

عالی همت:

یو د لویو صفاتو ځنې چه انسان سترو افتخاراتو ته رسوي او په هر مشکل باندې یې بریالی او کامیابوي « **عالی همت** » دی. انسان ته د ژوندانه په دورو کښې ډیرې ډیرې، اړکي او زیاتې لانجې په مخ کښې راځي.

هو ولږه، تنده، بر بند والی، راز راز امراض او ځینې نور موانع او شیان دي چه د ژوندانه په دورو کښې هرو مرو په سړي راتلونکي دي او ناکامي او کامیابي خو یو تربله سره تړلي ده. او خلاف التوقع شیان ډیر پېښیږي، نو یواځنې شی چې د داسې مشکلاتو مخه نیسي او سرپټه قوت قلب او د زړه طمانیت ورکوي هغه همدا عالی همت دی. د عالی همت خاوندان همیش د مشکلاتو په لیدنه موسکی، موسکی خاندې، ثبات او حوصله له لاسه نه ورکوی او وروسته د زیار او زحمت ځنې هر څه چه ورته پېښیږي مقاومت نه بایلي او په پوره متانت او استقامت شپې او ورځې تیروي .

هو داسې د لوړ همت شخصیتونه گرمي او یخنۍ، شدت او ترخه، او خواړه ټول عادي شیان گڼي د لوړ همت له څښتنانو سره اندازه وي، قانون لري او په صحیح او درست تدبیر او په تاریخي وقائعو سره زړه ته ډاډ ورکوي. فکر او سنجش، عقل او تمیز د ښو او بدو فرق دا د لوړ همتو خاصه ده. جدیت او فعالیت، غیرت او میرانه د حق او حقیقت د پاره جائزه مجادله په لوړ همت سره کیږي، پاک نفسي او صداقت په مخامخ او وروسته یو شانې حال لري. د لوړ همت آثار او مظاهردی. عالی همتان په هر وخت کښې په هر ټولنه او جامعه چه وي یورنگ، یو دین او یو مذهب لري.

دا رنگ خلک د لیدونکو په سترکو او نظارو کښې مختلف ښکاري نو ځکه څوک په یو ډول او څوک په بل شانې تعبیرونه ترې کوي.

د عالی همته خلکو سره هر څه شته او هرڅه لري او همدوی دي چه د خلکو د ژوندانه بیړۍ د هلاکت ځنې بچوي.

هو دوی سرونه ورکوي او د حیات په قربانی کښې هیڅ تردد او ډیله نه لري، لکن د وطن ناموس او سرونه ساتي او د جامعي او وطن سعادت او افتخار گټي. مال او پیسې مصرفوي لیکن، عزت شرف او د خدای او د رسول رضا پرې حاصلوي. د لوړ همت خلک زیر رنگ، ټیټې سترگې او د ایمان او دو جدان خجالت نه قبلوي.

هو دوی مال او متاع بالاخره خپل ټول موجودیت د خپل شرافت ځنې قربانوي. دوی د خلکو سره محبت او الفت راشه درشته بې کومې طمعې، منافقت، ریا او فریب ځنې کوي.

هو یقین دادی چه د لوړ همت خلکو سره ایمان وي او د میراني درس یې د سر او د زړه په پردوکښې نقش وي. ریا فریب او منافقت د بې وجدانه او بې ایمانه او په واقع کښې د ټیټو او بې فهمه خلکو خاصه گڼي او طمع او توقع یواځې د پاک الله ځنې لري. دا رنگ د لوړ عزم خلک زوی او پلار، ورور او قریب دوست او عزیز او آشنا خپل او پردی د حق او عدالت په مقابل کښې یو راز گڼي.

شخصیاتو او اجتماعیاتو فرق او تو پیر ورسره وی. د قانون مراعت له ظلم او بې عدالتی نه

دفاع جامعي ته فائده رسول خپله وظيفه بولي او په دې لپاره کښې له مشکلاتونه خوند اخلي. په دا میدان کښې فنا خپل ساعات گڼي.

د شهوت د افراط او غلیان علاج

شک نشته چه در هر څه د پاره یو معینه مرتبه ده چه په هغه مرتبه کښې شی، ښه ښکاري او هغه مرتبې ته پوهان د اعتدال مرتبه وایي. په دا مرتبه کښې افراطه او تفریط منفوریت عامه لري او خلک ورته د منفوریت په نگاه گوري او دا ځکه چې انسان امتزاج کې د عدالت ځنې کار اخستل شوی او د عناصرو امتزاج د انسان په حقیقت کې د عدالت مرتبه جوړه کړي. نو ځکه پوهان د افراط مرتبه چې په کې شدت او هدت دی او د تفریطه مرتبه چې په کې نقص او ضعف دی، نه خوښوي او هرڅه ته پوه انسان د اعتدال په نظریه کې خپل میلان ښکاره کوي. هو: خوراک او سکل، اغوستل، مسکن، ازدواج او داسې نور نور د ژوندانه د استراحت شیان او خوښۍ دا ټول ځانته د اعتدال مراتب لري چې په هغه مرتبه کښې ښه ښکاري او افراط او زیات والی یې نقصان او مرض دی چې علاج یې ضرور اوپه کار دی. همدا وجه ده چې پوهان د دی مرض د علاج د پاره تجربې کوي او په لاندې ډول سره د مرض اقسام و علاج ښیي:

1 - که د شهوت افراط له امله د حرص په ماکولاتو او مشروباتو کې وي یعنې دا چه سړی له ډیره خونده اخستلو دښولنیزو خوراکنو او سکلو ځنې اخر داسې نیشه او پرکاله شي چه شپه او ورځ په همدې فکر کې وي چې د خولې د مزی د پاره او د څټ دغت والي له امله روا وي او که ناروا څه پیدا کړي او همیش شراب او کباب د خلکو د وینو او غوښو ځنې ځان ته تیاره وي او د عاجز او غریب او د وطن او د خاورې غمه ورسره نه وي، خپل عزیز وخت کوم چې سړي په کې کولی شي چې د جامعي او ټولنې د خدمت د پاره کار وکړي. په چټی استراحت تیروي او همیش یې آئینه په لاس کې د خپل رنگ او روغن ننداره کوي. دا مرض واقعاً چه هرڅو مړه د جامعي په افرادو کې سرانیت کوي هغومره د ترقی، تعالی او نهضت د پاره مضر تشخیص شوي نو ځکه پوهان وایي چې د دې مرض لرونکي خلک دې د علاج د پاره دا نسخه یاده کړي چې ماکولاتو او مشروباتو په ځبانت او زالت کې دې فکر کوي چې آخر څه ترې جوړیږي او اعتماد په دې کې شته او که نه؟ دادې په فکر کې راولي چې که په داسې استراحت ځان عادي کړم آخر د دنیا وضعیت خو په یو قرار نه دی، یو وخت به داسې راشي چه دا شیان به راته نه پیدا کیږي نو به هلته بیا چې زه په داسې نرم او گرم سره عادي شوی یم را باندې د ژوندانه ساحه تنکه شي او بل ته محتاج او حیران یم او نن چې زه په حل د عاجزو او غریبو خلکو ځنې بی پروا یم سبا که دا ورځ په ما او یا زما په شیرینو خواخوږو راشي، څه به کوو.

سړی باید دا فکر ته راولي آیا که وطن او جامعه تپته او پرکه شي او دا زما استراحت به راته پاتې شي او که نه او سړی یو وار دپته هم متوجه شي چې زه ولې دومره د هرڅه ځنې غافله یم او یو قسی القلب انسان را نه جوړ شوی نو به په دا تصور کې آخر دې مرحلې ته ورسیري چې دا خو استراحت له کبله او په خوراک او سلگو د حرص له امله را پېښه شوې له بلي خوا سړی باید ځیر شي چې خلک د علم او فضل او د عزت او احترام خاوندان شول، دنیا نن مخ په آسمان

روانه شوه د سیندونو مخه نیسي، غرونه سوري کوي د کلو کلو مزلونه په ډیره لږ موده او استراحت سره طی کوي. حس د جهانگیری د مقتدرو خلکو په مغزو کې ننوتلی او زه یوازې د ځان په ماحول کې هیله بيله د خوند او شخوند غمه کوم. آیا انسانیت دا دی او که بل څه؟ نو که انسانیت دا وي د حیوان او د انسان په منځ کې فرق څه شو؟ له بلې خوا سړی باید دیني او مذهبي ارشادات او د نوابغو او ائمه و د ژوندانه کار نامې دا ټول مطالعه او د عمل لاندې را ولي. هو افراطه په الکېهول او شراب کې حکماء وایي چې د ډیرو امراضو سبب او علت کیږي. دفارسي مثل دی: «کم بخور همیشه بخور» حضرت رسول صلی الله علیه وسلم فرمایي:

«كلوا في بعض بطنكم تصحوا» خوری په بعضې گیده کښې. یعنې ټوله مه ډکوی چې صحت مو کامل وي. په بل حدیث کې راغلي «البطنه رأس كل داء» گیده سر د هر مرض ده.

2 - که حرص د مني د شهوت له امله یعنې د بنو بنایسته بنځو له وجهې وي دا هم چې افراط ته ورسیري زیات نواقص لري او سړی ځنې یو فاجر او فاسق سړی جوړیږي. په نتیجه کې ضعف د بدن او فساد د عقل راولي او دا ځکه چې مني یو جوهر دی. په انسان کې چی قوام د وجود په دی سره راځی تر داسی حده پوری اطباء وایي چې د اندازه ځنې زیات مصرفول د شهوت نقصان د عمر هم کموالی راولي. د یو حدیث شریف مضمون هم په دا ډول دی:

نوټ:

مراد د نقصان د عمر ځنې مؤقت اجل دي. له بلې خوا ډیر داسې خلک شته کله چې د شهوت په حرص کې ولیدلي نو بالاخر ټول شته او موجودیت مال او پیسې ترینه د لاسه ځنې تلي دي. امام غزالي علیه رحمت فرمایي چې حرص په شهوت کې په مثل د ظالم حاکم دی چې باچا ورسره په خپل اختیار پرېښي وي. آخر دا ظالم حاکم د بدو استفادو له امله د رعیت ټول مال او پیسې په غدر او رشوت سره ځانته جمع کړي او خلک د فقر او عجز په میدان کښینوي او دولت ټول مال او پیسې په غلطي او خیانت سره تس اونس کړي چې هېڅ نه د ملت او نه د حکومت په درد وځوري.

همدا رنگه که د شهوت قوت د عقل په حکومت سره مغلوب نشي د بدن ټول صالح مواد او اخلاط چه د خوراک ځنې پیدا شوی دي. د حرص له امله بیخایه مصرفیږي او د بدن ټول اعضا د ضعف او کمزوری سره مخامخ کوي او که د عقل په حکم سره او د عدالت په قسم سره په مناسب د اندازې اقتصاد وکړي د امثال د هغه حاکم لري چې دخلکو سره د عدالت په لپاره روان وي او د مملکت په مصالحو کې سعی او زحمت وکالي. د وطن ترقي او تعالی یې په خپل خیال او اراده او عمل کې وي او د وطن سرحدونه او بندرونه ښه ساتي. دا وه د امام غزالي (رح) نظریه. نو سړی باید ښه پام وکړي او متوجه شي چې شهوت ترې د اندازې ځنې تجاوز ونکړي.

دا چې ځنې خلک حلاله ښځه په کور کې لري او بیا هم د حرامو او نا رواو شهوت پسي هڅه کوي، ددې د پاره به خدای پاک خبر چې زما دا وینا تاثیر وکړي او که نه؟ لیکن زه خپل مسولیت پورته کوم، نو ځکه دا رنگه خلکو د پاره وایم چې حلاله ښځه په خپل کور په مثال د یو مهیا طعام دی. لکه طعام چې ولږه دفع کوي همدا رنگه که یو سړی د حلالې ښځې استفاده کوي د شهوت د غلیان دفع پرې راځي. که یو سړی په خپل کور کې طعام د کفاف په اندازی لري او

بيا هم کور په کور گدايي کوي نو دا ډيره د حيرت او د کم عقلی خبره ده. په همدې قياس سړی ویلی شي که څوک حلاله بنځه په کور کې لري او حرامو پسي سيعه کوي غټه لويه گناه او رزالت دی. ما د يو پوه تجربه لرونکي سړي ځنې اوریدلي چې داسې خلک مې لیدلي دي د بل چا د ناموس پسي کرځي بيا چې تحقيق وشي دده د ناموس پسي نور گرځي. د بلې خوا حکماء وايي چې په زنا سره اکثراً امراض پيدا کيږي. هو په حديث شريف کې داهم راغلي چې د زنا په سبب سره د عمر او رزق ځنې برکت ځي. په زبور شريف کې ليکل شوي چې ډيره بلا په زاني را مسلطه کيږي چې د رزق برکت ترې محوه کيږي. د شهوت په حرص کې آخر سړی دې مرتبې ته رسيږي چې له هر څومره د ډيرو بنځو سره وصل شي او فرضاً چيرته کومه يوه ترې پاتې وي دا خيال کوي چې په دې کې به يو لذت وي چې په نورو کې به نوي او دا خيال د سړی يو غټ جهالت دی. که سړی وکړی شي چې په اعتدال سره د شهوت ځنې کار واخلې نو به د دې مخکينو مفسدو ځنې په حفظ کې پاتې شي.

اوس به راشو دپته چې عشق په دوه قسمه دی:

يو بهيمي يعنې حيواني عشق. دا عشق عبارت د دی ځنې دی چې له امله يې د استيلا د شهوت ځنې سعيه او کوشش کوي چې د يو شخص زړه يا په مال او يا په کاذب محبت لاس ته راولي او خپل بهيمي شوم مقاصد په نا جايزې ليارې ترينه حاصل کړي. دا قسم عشق ته پوهان دچار پایو عشق وايي.

صحيح ماغزه دا قسم عشق په علمي، فني او حقيقي عشق بدلوي. دوی انسان په بشپړه توگه مطالعه کوي او د مطالعې، کار، عمل او اصلاحي خدمت د کولو په واسطه دا بهيمي رابطه او د لهو لعب له حالتو ایستل او حقيقي لوري ته د جهت ورکولو مرسته او مساعدت کوي. اطباءوائي په چا کې که دا قسم فاسد عشق پيدا شو کوم چې غړوندي د کنترول او د شهوت د عقل د اقتدارنه لارو، دوا ئې داده چې د بدن د مهيجه و موادو علاج دي په ادويه و مطفيه و سره وکړي.

او د دويم قسمی عشق حقيقي عشق دی. دا عشق ته پوهان د کار او عمل او د اصلاح او خدمت او رحم او عاطفې عشق وايي.

دا عشق د ايمان او وجدان محکمي او تقويه راولي.

دا ريښتنی عشق هرڅه ته غواړي چې د حقيقت په نگاه وگوري.

دا عشق د شرعي او مذهبي احکامو زيات لحاظ کوي او سړی په دا فکر کې اچوي چې صراط المستقيم د څه ځنې عبارت دی.

حقيقي عشق کله د مجازي عشق ځنې پيدا کيږي او پوهان د ظاهري عشق ځنې معنوي عشق ته ترقي کوي. د دنيا په ټولو موجوداتو کې د عشق اسرار موجود دي او په همدا عشق سره

موجودات ښکته او پورته کيږي. دنيا په عشق سره اباد ده او آخرت په عشق سره حاصلیږي.

د عشق خاوندان د خاورې او وطن او د قام او قبيلې سعادت غواړي او د بشر د ارامۍ او

استراحت د پاره زيار او زحمت باسي. کوم هغه اشخاص چې عشق لري کار او عمل کوي.

د شرافت او غيرت او میراني ژوند خوښوي. لټي او تنبلي د بې عشقه خلکو کار دی. په زړه

کې د عشق اور بدن په حرکت راولي او په سختو مشکلاتو او تکلیفونو کې همدا عشق د زړه ملهم کړي.

د عشق په سر شاره فضا کې عاشقان اولوزي. په خپل عشقي حرکت کې چې کامیاب او بریالی شي، نو دنیا روښانه وي او تاریخي مفاخر حاصلوي. خلک د ده په تاریخ ویاړي او دده د حیات وقایع د نورو د پاره درس او عبرت وي. داسې اشخاص که په بعضی مواردو کې ناکامیږي خو بیا هم دحقیقي عشق خاوندان یو بل شاني لذت حس کوي او په ناکامي حالت کې هم وایی:

عاشقی را درد بدنامی خوش است – عاشقان را سوز ناکامی خوش است!

مقصد دا چې حقیقي عشق ښه دی. د شهوت د حرص په شمار کښې نه حسابیږي کوم هغه اشخاص او ځوانان چه د شهوت په مذبوم صفت سره موصوف دي دا رنگ خلک دي زما پدې لیکنه کښې مطالعه او تعمق وکړي او پدې وسیله دي د خپل مرض علاج وکړي.

د ځوانانو د پاره:

بهيمي عشق او په شهوت کښې افراطه اکثره د ځوانی په مرحله کښې زیات پیښیږي نو ځکه غواړم چه لاندې د دې عنوان ځنې د ځوانانو د پاره څه د نصیحت په ډول ولیکم.

د پښتو متل دی « **د ځوانی یوه نیشه وي نه چه همیشه وي** » حقیقت دا دی چه سړی ته د

ورکتوب ځنې نیولې تر مرگه پورې مختلف ادوار په مخه راځي او د ژوندانه په مد او جزر کښې کله صحیح او معقول حرکات د سړي ځنې صادریږي او کله غلط.

د حیات په ادوارو کښې د انسان ابتدائي حالت ته چه گورو د زانگو او دخاپورو قیصی او

هغه وړې وړې سلگۍ چه اطفال ئي د مور په مفارقت کښې تیروي په یاد راوړو او د

ورکتوب حالت ته ښه متوجه کیږو او بیا د وړوکی ضعیف او کم زوري نري، نحیف وجود

ته گورو کوم چه وړوکی په هغه حالت کښې هیڅ طاقت او قدرت نلري او دومره نه شي

کولی چه د ځانه ځنې مچ قدرې وشړي او په دا سلسله کښې دوړوکی ژړا او ها للو، للو او

نوري وړې غټې جملې، خیال او چورت ته راولو سړی په تعجب کښې اچوي او ناڅا په به

ئې دا د خولې ځنې ووځي چه انسان لاڅه یو تماشا حیوان دی بیا کله چه د کورنۍ تربیې په

اثر ورو ورو غټیږي او خپل ځان او مور او پلار پیژني دا وخت هغه نخري، خطاگانې او نا

پوهی چه د وړوکی هلک ځنې بروز او ظهور کوي په ریښتیا که د پلار او اقرباو مینه او

محبت ئې حامي نه شي نو دا نشو ویلی چه یو وخت دي په وړوکی باندې داسې حالت راشي

چه دي په خپل خیر او شر پوه او د علم او زده کړې په اثر دي نابغه او مقتدر شي.

هو واقعاً چه د پلار، مور او خپل او خپلوانو محبت او د انسانیت روزونکو اشخاصو د انسانیت

عاطفې دا وکړه چه یو هلک ئې دپته اماده کړو چه د مکتب او د استاذ په تربیې سره ئې د

جامعی د خدمت پاره تقدیم کړل د وړوکی د پاره دا په خیال کښې وه چه دا به یو وخت په درد

و خوري، د مټ او عقل په زور به مشکلات حل کوي.

یو وخت به داسې راځي چه همدغه کم کوټی وړوکی نیا لگی به غټه ونه وگرځي او د

سیوري لاندې به ئې د جامعي او د وطن لمر وهلي کسان راغونډیږي او د دوی شاو خوانه به

ئې میوه حاصلوي.

نو ای هغو کسانو چه د ستاسو د تربيتي د پاره يو عالم ارزوگاني خلک لري نو ای د جامعي د باغ او بڼ گلانو کوم چه د ستاسو تخم مليار صاحب د ستاسو د هستی او خوانی د پاره کرلي وه، لږ فکر او تعقل وکړي او دا د خواني نیشه او کیف کوم چه خدای پاک د ستاسو نصیب کړي او ښه رنگ سم قد د کار ماغزه د وجود قوت د ستاسو روزي شوی بیخایه مه مصرفوی. بیا هم وایم چه فکر وکړی او وچ او لامده سره مه یو خای کوی. د خوانی دوره د کار او فعالیت دوره ده د افتخاراتو د کتلو وخت دی.

نو ای خوانانو خپل قیمتي وخت باید عبث نکړی. د علم او د فن زدکړې دپاره دا د خوانی عصر او زمانه غنیمت و گڼی او پام کوی چه خطاوی و نه کړی. خپل ځلانده تاریخ په بدبختی بدل نکړی. دا ځکه چه دا وینا ستاسو چه وائي « د خوانی یوه نیشه وي نه چه همیشه وي.» مسؤولیت نه پورته کوي.

خلک وائي چه هرشی چي خام وی پخيري او سړی چه یو وار خام شي نو بیا نه پخيري او د همیش د پاره خلک ورته چه خامو سترگو گوري.

ای خوانانو د ستاسو قوت د اباسین څپي وهي او د وجود وینه مو ډیره توده او گرمه ده. د ستاسو د ظاهري حواسو قوت خو عقل او فکر د فعالیت ځني غورځولای شي. نو دا چه تجربه مولره ده او زور مو ډیر دا لازموي چه زیات احتیاط وکړی او د حوصلې او ثبات ځني کار واخلې خپله دقت وکړي او د بل پوه ورورځني استثاره وغواړي او په کراتو مراتو سره بیا بیا تواریخ مطالعه کړي او هلته پکښي رنگارنگ وقائع اوقصي او عبرت راوړونکي صحنې وگوري او د اخلاقو کتابونه، درسونه، مذهبي هدايات او ارشادات یاد کړي.

خوانان دې دا په یاد ولري چه کار یوازي په بدني قوت نه اجرا کيږي فیل، او اوښ په حیواناتو کښي ډیر غټ دی او د ځمري غوندي قوت نور سا کښي نه لري، لکن بیا هم گوره چه دوی د عقل او فکر په لومه کښي بند دی، هیڅ حرکت ترې نشي کولی.

د هوا مرغان په هوائي فضا کښي الوزي او ډیر په سرعت سره مزلونه قطعه کوي لکن سره د دې د صیاد په عقلي قفس کښي د داني او د اوبو له غمه زیرې سترگې هرې خواته اړوي نو معلوم شوه چه هر څه عقل کوي او عقل د سیندونو مخه نیسي او په الوتکه کښي د شرق او غرب د کلو کلو مزل په لږه موده کښي ښه په استراحت قطعه کو او د عقل او فکر په رڼا سره ډیر پیچیده مسایل حل کيږي کوم هغه جوامع چه د عقل په اهمیت او قدر پوه دي د هغوی په نزد عقلاء ښه ښکاري او په هر قیمت چه وي د خپل عقلاو وخت نه ضایع کوي او د عقل مخه نه نیسي او په دا عقیده لري چه د بي عقله دوست ځني هوښیار ښه دی او د هوښیارانو په نزد دښمن کومه معنی نه لري او نه دا منلی شي چه د افکار و په بدلون کښي دې اختلافي مسایل لپاره د حل هیڅ قبوله نه کړي.

پوهان لکه د خپل ځان غوندي پوهان خوښوي او پوهان په ځان غوندوي او د هغوی خطاوي عفو کوي او په پاک ضمیر سره ترې کار اخلي.

پوهان هغه دی کوم چه خلک د دوی پوهه ومني او په غیاب کښي ورته خلک پوه وایي او دی وکړی شي چه د پوهې په قوت د پوهانو کارونه وکړي نوي خوانان دې په دا پوه شي چه کبر او غرور او بي احترامی او منافقت او دوه رنگي او د خلکو غولول د دوی اهمیت او منزلت کموي

او شرافت ئې داغي کوي دروغ او غدر او خیانت د دوی د اعتماد د پاره بڼه رول نه شي لوبلوی.

بڼه نوای ځما گرانو ځوانانو او ای د جامعی او د وطن د کار او عمل ځلمیو د ستا سو سره خو زمونږ یو عالم ارزوگاني دي او د ستاسو د ځوانی دوره خو زمونږ د امید محصول وه نو تاسو چه داسې کوي چه بي د ځانه ځني نور هيڅ نه ويني او يا په يو عالم غرور کښي ځان هم نه پيژني او خپل خور د لياقت په خروار حسابوي د ډير تأسف ځای دی زما په عقیده چه دا خوشي تظاهرات او بي ځايه پوچي ويناوي چه کومي بايد د دغو ويناو په عوض خپلو اظهاراتو ته د عمل جامه ورواغوندي تر څو په جامعه کښي د ځوانانو څخه دا هيله او امید واري تقويه شي چې.

ای ځوانه د ځان د پاره د اخلاقو نمونه شه د کار او فعالیت ځوان د اعتماد او د انسانیت ځلمیه ، د افتخار پانگه د اباؤ او اجدادو یادگار د جامعی او د وطن رڼا د افغان د خاوري حافظه د پوهانو شاگرد او د ناپوهانو استاد او ليار ښوونکی شه او بس.

قناعت څه معنی لري؟

ټول عقلاء متفق دي چې د انسان د پاره یو د لوړو اوصافو ځني قناعت هم دی. د دې صفت د استحکام له امله له یوې خوا د قرآن پاک ارشادات او د احادیثو هدایت او د سالکینو او پوهان کوشش او له بلې خوا د قناعت غلطه تعبیرونه او د خلکو بیا د قناعت په پرده کښي ناوړه استفادې سړی دپته مجبوروي چه څه ناڅه د علمي قوت په رڼا محترمو لوستونکو ته د حقیقي قناعت معنی واضح کړي.

زما په عقیده چه په بعضي مسلمانانو کښي همدا د قناعت معنی نه پيژندل او له بلې خوا په قناعت سره خلک غولول یو د هغه اسبابو ځني دی چې د مسلمانانو د بیر ته پاتي کیدو غټ علت شوی دی.

قناعت دپته نه وائي چه سړی به کار ونه کړي، زحمت به نه باسي، لاس په زني به په کونج اوصومعه کښي ناست وي او د خلکو په شا به پيټی وي نور به گټي او دی به ئې په خیانت سره خوري.

هو دپته قناعت نه وائي، دپته لټي او بیکاري وائي، ځکه چه قناعت د خیانت رنگ نلري. نو که سړی په خیانت باندې د قناعت پرده واچوي او خلکو ته په مکر او حیلې دا وښي چه فلاني خو قانع سړی دی، باید چه د ده سره معاونت وشي او په دا وسیله ځان مستریح کوي دا قناعت نه دی بلکه غټ خیانت دی.

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم فرمائي چه د زحمت او تکلیف د ځان او لاس ځني دې خوره.

قناعت داهم نه دی چه ته به زحمت باسي، تکلیف به گالي، بڼه کار به کوي او د هر چانه به دې د عقل قوت او فعالیت ډیر وي لکن د دې کبله چه ته بوټ پاکي نه خوښوي او مداحي در ته بڼه نه ښکاري نو څومره چه ته د غټ اجر لایق ئې بل به په تا باندې هيڅ پروا نه کوي او داد هغه پروا نه کول به د ستا د پاره څه چه د جامعی د پاره هم مضر وي. نو په دا وخت کښي

چه د خپل حق اظهار نشي کولی. دا قناعت نه دی دا جُبْن او لټي ده. دا قناعت نه دی چه هرڅه به لري لکن د بخل او حرص له امله به ئې نه په خپله خوري او نه ئې بل ته ورکوي او په دې خوند اخلي او فخر به کوي چه دا زما ده او دومره څه لرم. ما ډير خلک ليدلي چه سره د غټې هستي د يو عاجز فقير همت ځنې دی زار او قربان شي. قناعت دپته وائي چه کار به کړي، زحمت به گالي، په خپل لاس او د مټ په قوت به په حالې او د جائزې ليارې څه د ژوندانه او حيات د پاره توپه پيدا کوي. نو که سره د زحمت ځنې پوره د حيات کفاف دې نه شو موندلی او يا د بل بډا په شائي مستريح نه وي نو به په خپل سوکرک او جواړي قناعت کوي او د بل مال ته به سترگې نه پټوي. رحمن بابا وائي:

قناعت مي هسي خوند په خولي کښي کيښود چي وچ ټوک مي په دهن کښي انگيښ شو

هو که سړی په روا او جائزو ليارې زحمت باسي لکن سره د زحمت نه څه په لاس ورنشي دلته نو د قناعت معنی هم داده چه په غلا، قمار، رشوت، احتکار او په نورو نا جائزو ليارو به تشبث او لاس نه پوري کوي. قناعت هم دا دی چه هميش به د ځان اود خلکو د آرامۍ د پاره گټه او کار کوي او په خپل مال او پيسو کښي به د عاجزانو او غريبانو د حقوق لحاظ هم ساتي. هو هغه پوه او پوره قانع سړي دي چه سره د مال او پيسو ځنې د جامعي د خير او فلاح لپاره کار کوي او په خپل مالي قوت سره اصلاحي مفاخر پيدا کړي. يعنی د مال لرونکي انسان د پاره د قناعت همدا مخکې نښه او علامه ده چه څه مال به په اصلاحي ليارو کښي صرفوي نه دا چه نور به هم پسي حرص او بي فائدي جمع کول کوي.

موږ به نشي هيڅ سړی بي قناعته - که ئي خونه وي په زرو په سيم ډکه

په زدکړي او تعلم تر قناعت ځنې معقول حرص ښه دی داو د قناعت حقيقي معنی چه د ښه کار او زحمت په اخر کښي به سړي ترې فائده اخلي او دبل دغولو لو د پاره به ئې نه استعمالوي او خپل اصلاحي حقوق به د قناعت په غلطۍ معنی بل ته نه پريږدي او په علم کښي به چه څومره ئې دلاسه کيږي د خلکو د مفاد د پاره به نور هم زيات والی کوي.

پای

د مطالبو فهرست:

شماره	عنوان	صفحه
1	سريزه	
2	د بشر سعادت په څه کښي دي؟	
3	دقهر او غضب علاج	
4	د زړه سور والي	
5	غفلت	
6	د حيرا نوالی علاج	
7	زه بايد څه وکړم	
8	د بسيطه جهل علاج	
9	د مرکب جهل علاج	
10	پيژندنه	
11	د سعادت معراج	
12	د دنيا موفقيت	
13	د ويري علاج	
14	د مرگ د ويري علاج	
15	عالي همت	
16	د شهوت د افراط او غليان علاج	
17	د ځوانانو څه د پاره؟	
18	قناعت څه معنی لري؟	

دنجات او کاميابي لياره د علم او فلسفې له پلوه !

دوکتور محمد سعيد « سعيد افغانی »

کال: 1354 هجري شمسی

دوهم چاپ

د حق د لارې کلتوري مرکز جرمني - د 1395 هجري شمسي کال

د حمل - وري میاشت (۲۰۱۷ زیږدیز کال د اپریل میاشت) ©

پته saidafghani@hotmail.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library